

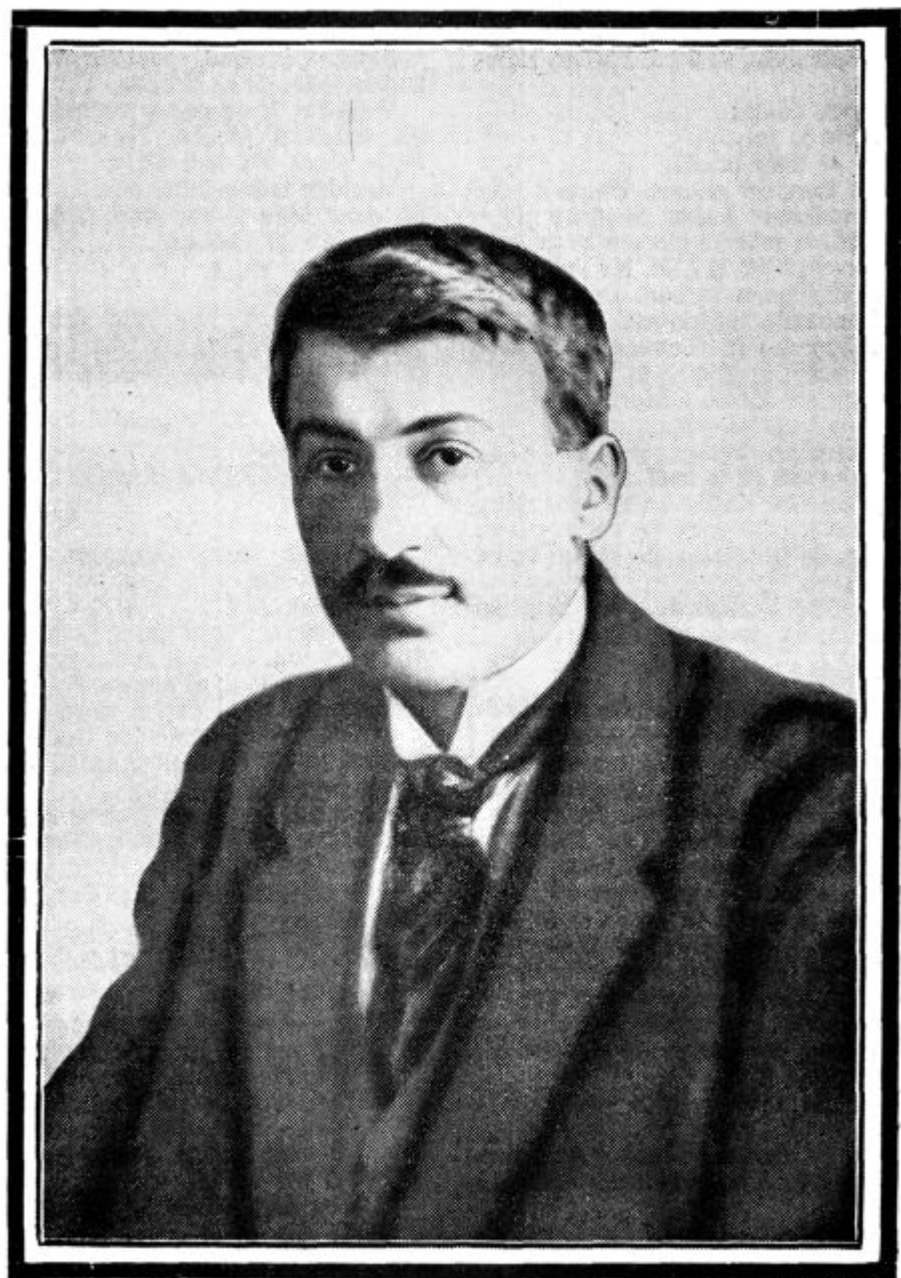
Knjiža 6.

Življenje in svet

Štev. 1.

Ljubljana 5. julija 1929.

Leto 3,

Dr. Gregor Žerjav

• 12. XI. 1882 — † 27. VI. 1929

Notus

V kavarni

Ko je ležal na mrtvaškem odru dr. Gregor Žerjav

Na terasi kavarne Emona. Toplo vidovdansko solnce. Gostje in kava. In časopisi. Največ črno obrobljenih.

Pri sosedni mizi dva gospoda. Doli v kotu, ob zidu, dama z rdečim slamnikom.

Gospoda čitata:

— Hitro je šel...

— In še tako mlad!

Pijem kavo in gledam. Damo z rdečim slamnikom? Kakor da je ne vidim danes. Skozi rešetke gledam in zelenje. Na cesto, čez, skozi hišo. Na jug...

— Complimenti signori. Desiderano?

— Limonado, malinovec.

Res. Soparno je. Gospa, lepa in mlada, ima prav. In gospod je truden.

— Giornali signor dottore?

— Slovenski narod!...

— Nesrečni otroci!

— Tako rad jih je imel...

Odprem oči. Kaj? ... Raz hišo vihra trobojnica... Gospoda se pogovarjata: — Da, še iz Gorice. Že takrat ni bil trden...

— Da, še iz Gorice... mi brni po ušesu. Da, da, to je bilo takrat...

★

Nova ilustracija je prišla. Ilustrazione Italiana... mi ponudi natakak.

Gledam v ilustracijo in mislim:

Da to je bilo takrat. Na terasi pred kavarno Corso. Največkrat proti večeru. Slovenska družba. Todi on je bil tam. Že takrat malce sklonjen, bledikast. Toda mož. Vedeli smo, da je bil bolan. Da je prišel iz Afrike pod goriško solnce... vse drugo se je govorilo tiho. Mogel bi slišati pes policijskega ravnatelja, zvesti spremljevalec zvestega zaščitnika avstrijskih interesov — italijanskega pokolenja... Pes je bil seveda nemške krvi.

To je bilo takrat — ko je vstajala slovenska Gorica jugoslovenska po duhu — ko so raznašalci že rano v jutru raznašali po mestu jugoslovenski »Dan«...

★

In potem? Potem...

— So ga zaprli.

— To mu je skrajšalo življenje.

— On pa Avstriji!

— Preveč se je gnal. Idealist.

— Bil je take vrste. Človek, ki mora...

— In zdravje? Družina?

— Idealist...

Slišim pomenek, razumem besede, kadim, misli pa so drugod.

V Gorici. Vroč dan v avgustu. Vrvenje vojaštva. Godbe. Nove uniforme. Petje, smeh. Pa tudi solze.

Opoldne sem prihitel domov. Na vratih moje sobe je stal mož. Brisal si je pot s čela in vprašal:

— Ali ste vi...

— Jaz sem.

Preiskava. V sobi vse premetano. Vse preiskano. Dva sta iskala, tretji pa je pisal. In ta tretji, koroški Slovenec, je vprašal:

— Poznate dr. Žerjava?

— Poznam.

— Kje so njegova pisma?

Jih nimam.

Pogledal me je čez naočnike:

— To že vemo. Odstranili ste vso korespondenco.

— Nisem...

In šli smo v Vio Dogano. Doktor Dinko je bil že tam. In še toliko drugih.

— Ali je prosta »Politika«?

Pokimam in se ozrem skozi okno v kavarno. Tam sedi doktor Dinko. Čita in misli. In on, ki so me vprašali o njem, če ga poznam?...

Pogledam po terasi. Doli v kot, kjer sedi dama z rdečim slamnikom. Čita zadnjo stran lista. In na prvi strani, obrnjeni proti meni, čitam jaz: Gregor Žerjav umrl...

★

— Še eno črno!

Gledam skozi rešetke na cesto in vidim pusto uradno sobo. Kope pisem pokrivajo dolgo mizo. Ob mizi mladi, sestradani, upadli obrazi. Pod obrazi naši: zeleni, rdeči. Oči bero. Vrsto za vrsto. V vseh jezikih. Jezike razločujejo naši pod obrazi.

V sobo stopi narednik. Sicer dober človek.

— Fantje, pravi, odprite Indeks pri zadnji črki, slovanska abeceda! Zapišite Žerjav Gregor!

In svinčniki so zapraskali po zadnji strani Indeksa.

— Prosim!

Začuden pogledam natakarka.

— Naročili ste črno.

— Jaz?

Dama z rdečim slamnikom se smeje. Natakarka tudi.

✱

Cesta je oživila. Večerna promena.

Sedim in gledam.

Zadam v kavarni kliče telefon...

Sedel sem pri delu.

— Halo! Tu stanovanje dr. Žerjava.

— Tu uredništvo...

— Članek sem skorigiral. Nekaj besed ni mojih. V stavnici niso znali čitati, pa so postavili drugače. Ali ni bilo nobene strojepiske, da bi prepisala?

— Pač, gospod doktor.

— Naročite, naj postavijo tako, kakor je popravičeno.

Drugi dan sem dobil pismo. Vljudno, prijazno kakor vedno: »Moja pisava je težko čitljiva, vem. Pravi klinopis. Toda zakaj ne bi rabili besed, ki so nam skupne? Mislim, da slovenski jezik ne bo prav nič trpel, če zamenjamo nekaj besed, ki so itak drugega slovanskega izvora, s srbskimi ali hrvatskimi...«

— Si že prebral? slišim od sosedne mize.

Prebral... prebral... mi zveni po glavi... »Zakaj ne bi rabili besed, ki so nam skupne?«...

✱

Od nekje prihajajo zvoki godbe. Vidovdanska bakljada.

— Plačati!

Vesela koračnica ne zgane srca.

— Plačati! kličejo gostje.

Gledam za njimi na cesto in nenadoma sedim v sobi prvega nadstropja na Kongresnem trgu. Tiho in čudno mračno je v sobi navzlic solncu in godbi iz Zvezde. Tako je ostalo, odkar so odnesli gospo...

Meni nasproti sedi, sklonjen, svetlihi oči, on, ki je pogledal resnici v obraz. Pred njim na mizi kosi rokopisa.

— Klevete... Hudo je to, ker ni pošteno... Tu imam odgovor. Pa bodo nadaljevali z lažmi... To ni krščansko...

— Preveč se trudite, gospod doktor. Sklenil je roki v naročju:

— Moram...

— Moram... je ponovil...

— Moram! se zgane v meni. Rezko pokličem natakarka.

— Ste že plačali!

Ozrem se po terasi. Dama z rdečim slamnikom je še vedno tam in sama.

— Moram! jo pozdravim in grem...

.....
Samuel C. Schmucker,

profesor biologije na univerzi v Pennsylvaniji.

Izvor življenja

V začetku je bila mikroba — Razvojni stadiji

Največji problem, ki mu doslej nismo vedeli dovoljnega odgovora, je vprašanje: Kako se je začelo življenje? Nikako novo življenje, ki se danes poraja in čigar potek bi hoteli proučevati, bi nam ne moglo dati nade na zadovoljiv odgovor na to vprašanje. Najbolje, kar moremo tedaj storiti, je samo domnevanje, »kako se je utegnila stvar odigrati«. Pri tem domnevanju pa so znanstveniku začrtane tako ohlapne meje, da ga lahko več ali manj imenujemo ugibanje.

Začnimo najprej z najpreprostejšim bitjem in skušajmo kar moči točno ogledati si njegov razvoj. Najpreprostejše živali žive v vodi in so mikroskopsko

majhne. Sestojе iz ene same žive materije, ki jo poznamo kot želatinasto, gobasto gmoto, imenovano protoplazmo. Vsako še tako neznatno množino te substance obdaja nekoliko gostejša vnanja koža, v bližini središča pa je trdnejše »jedro«. Le-ta je že tako organizirano, da lahko z zanesljivostjo sklepamo, da ima že za seboj dokaj dolgo razvojno dobo. Od teh živali najnižjega reda smo podedovali vse svoje sile. Seveda so se potem razvile in specializirale, gotovo pa je vendarle, da je v njih iskati začetka. Opazujmo na primer amebo! Ona ima sposobnost kretanja in občutenja, zakaj kadarkoli se kam zadene, se stisne skupaj. Tudi

hrano ume prebavljati, ker vemo, da pogoltne prav majcene rastlinske celice. Skozi kožo sprejema vase kisik, zna tedaj dihati. Čez nekaj časa se jedro razdeli na dvojce in prav tako se tudi celica razpolovi in oba delca si prisvojita vsak po pol jedra. Tako se stvorijo iz matrne celice dve novi celici, ki raseta, dokler ne dosežeta normalne velikosti, nakar se tudi oni razpolovita. V tem je proces razplodbe.

Prvi korak v razvoju je bilo opustitev tega izoliranega, absolutno individualističnega življenja v korist skupnostnega življenja. Potem ko se je celica razdelila, se oba dela nista več ločila drug od drugega, ampak sta ostala skup in sta se dalje delila. Tako je postala osnovna enota kolonija.

Po preteku neke dobe se je začel nov razvoj. Število celic je jelo tako naglo naraščati, da jim je pretila nevarnost, da jih sosede ne zmečkajo in da ne dobe premalo hrane in kisika. Celice so jele siliti nazven in vsaka kolonija je dobila obliko votle krogle, ki so jo sestavljali stotine kooperativnih celic.

Nato je prišla nadaljnja kritična izprememba. Gornja polovica te krogle se je jela razvijati, to je, jela se je hitreje deliti kakor spodnja. Le-ta je potem padla v gornjo polovico in kolonija enoceličnih živali se je pretvorila v mnogocelično enojno žival. Vnana plast je skrbela za gibanje in občutenje, notranja pa je prebavljala in dihala. Tak je bil začetek one delitve dela, ki se je potem nadaljevala v živalih višje oblike.

Bistveno višjo stopnjo opazujemo pri živali, ki jo poznamo pod imenom deževnika. Njih telo je, kakor bi bilo zloženo iz samih tuljav, nanizanih druga poleg druge; kakor da se je žival vedno znova razvijala, dokler ni nastala kolonija enojnih bitij, ki so se potem strnila. Sčasoma so se prednji udje posebno razvili nasproti ostalim. Nastala so usta, stvorilo se je krvno posodje in iz nekaterih med njimi se je razvilo srce, ki je gonilo kri po telesu. Iz kompliciranega živčnega venca so se razvili možgani.

Pri ribah je potek razvoja v splošnem jasn, čeprav bi bilo tudi tu treba dognati še mnogo podrobnosti. Glede njih so si biologi tudi mnogo bolj spoznavni, ker imajo pač na razpolago boljši dokazilni material.

Somi nam dajo mnogo novih podrobnosti. Hrbtenica spada k najznačilnejšim lastnostim, ona podeljuje moč in gibčnost in skupno s štirimi plavutmi izredno hitro gibljivost. Okostnjak vsebuje tudi možgane, ki so komplicirani in občutljivi. Velika utripajoča črpaika goni kri v škrge, kjer vsrka kisik. Od tam teče po telesu nazaj v srce. Tvorijo se tudi drugi organi, kakor oči in nos in ono, ki drži ravovesje in služi hkratu za slušni organ.

Potlej je prišla nova prečudna izprememba. Večina rib ima nekak mehur, ki ribam omogočajo plavanje. V Južni Ameriki in Avstraliji so te ribe znane pod imenom »pljučnih rib«. Te žive za čobe dežja v močvirjih. Ko napoči vroči letni čas, se zatečejo v votline, ki si jih napravijo iz posušenega blata. Zadušenja se ubranijo s tem, da hlatajo po zraku, ki prodre v plavalni mehur in od tam dovaja krvi kisik. Ti naši predniki so se tega priučili še pred početkom premgove dobe.

Popreje pa je bila, kakor smemo domnevati, vsa vegetacija pod vodno gladino. Kopnih rastlin ni bilo. V naslednji perijodi se je že pojavila velikkanska flora in gozdovi premgovih močvirij so se razširili daleč na okoli. Takrat so prišli naši predniki, ki so tedaj že imeli hrbtenico, na celino. Nekateri med njimi so imeli kosti v plavutah in so se nanje opirali. Pozneje so se nekatere teh kosti pretvorile v kosti naših udov.

OBVEZNO KOPANJE.

Poljska vlada pripravlja zakon, ki bo silil vse stanovnike v republiki, če imajo nad 12 let, da se okopljejo vsaj enkrat na mesec. Zato se bodo omislili zdravstveni zveščiči z 12 odrezki. Posebni nadzorniki bodo strogo pazili na vršitev ukaza. Kdor ne bo maral pod prho, bo moral plačati globo.

Čedomil Mitrinović (Beograd)

Hajduk Starina Novak

Videli smo*), da se je prvotna oblika hajduštva razvila v zvezi z obrambo pred Turki. Takratne oblasti v Srbiji so podpirale hajduke, zakaj gverila je bila nujno zlo, po katerem je ljudstvo seglo v sili. Mnogo pozneje, ko je bilo povsem jasno, da turška okupacija ni samo začasna in ko je bil zadušen poslednji ostanek srednjeveške srbske samostojnosti, so se vzroki in oblika hajduštva spremenili. Drugi glavni hajduk poznejše dobe *Starina Novak*, je pobegnil v gore že iz drugih razlogov.

Ko je začel Despot Gjuragi, »gospod Srbov in zetskega Primorja«, graditi Smederevo, je moral upeljati *kuluk*, ki je bil edino uspešno sredstvo, da se zida tako mogočno utrdbo, ki bo mogla kljubovati turškim navalom. Na tisoče *kulučarjev* je vlačilo kamenje, pesek, apno, les in vse drugo, kar je bilo potrebno pri zidanju. To delo je trajalo več let; niti otroci niso bili oproščeni prisilnega in težkega dela. Zavladale so bolezni in lakota; slabo ravnanje z delavci je prešlo celo v legende. Kakor pravijo izročila, je despotova žena Prokleta Jerina postavila za valpete krvoločne siroveže s trojnimi biči, ki so neizprosno peli vsem po hrbtih. Delati so morali podnevi in ponoči; od mora in počitka niso poznali.

Med delavci je bil tudi neki Novak, mož v srednjih letih. V neki narodni pesmi navaja on sam motive svojega *odmetanja* takole:

Argatovah tri godine dana
I ja vukoh drvle i kamenje.
Sve uz moja kola in volove.
I za pune tri godine dana
Ja ne stekoh pare ni dinara,
Nit' zasluživ na noge opanke...

Toda »prokleti Jerini« ni bilo niti tega dovolj. Ko je bil grad zgrajen, je jela razkošno opremljati njegovo notranost:

Pa nametnu namet na vilajet,
Sve na kuću po tri litre zlata,
To je brate, po tri sto dukata.
Ko imade i predade blago,
Ko predade, onaj i ostade.
Ja sam bio čovek siromašan,
Ne imadoh da predađem blago,

Uzeh budak s kim sam argatovo,
Pa s budakom odoh u hajduke!

Od preganjanega in nezaščenega delavca, ki ni mogel prenašati žvižganja trojnatega biča, do obubožanca, ki ni mogel plačati krutega davka, je precejšnja razdalja. Hajduk Novak, ki je bil oborožen edinole z »budakom« (kopačo), s katerim je delal, ni mogel biti preveč nevaren, tem bolj, ker so takratne oblasti v *despotovini* strogo skrbale za javno varnost. Iz tega vzroka, nemara pa tudi zbog tega, ker niti kot hajduk ni maral vršiti nasilja, je Novak zapustil — kakor sam pravi — državo »proklete Jerine« in prispel preko Šumadije na Drino, preko Glasinca pa do Romanije planine, ki leži v srcu Bosne nad Sarajevom. S seboj je nosil še vedno zgolj kopačo, ki mu je rabila za napad in za obrambo. Na poti nekje pri Glasincu je bil srečal turške svate:

Oni vode kadunu djevojku,
Svi svatovi s mirom prolazili,
Zaostalo Ture mladoženja
Na dotaku konju velikome,
Onaj ne lte prolaziti s mirom.
Več proteže trostruku kamdžiju,
Pa udara mene po plečima.
Tri put sam ga bogom bratimio.
«Molim ti se Ture mladoženja,
A tako ti sreče i junaštva,
I tako ti sretnoga veselja,
Progi me se, idi putem s mirom,
Vidiš da sam čovek siromašan...»

Tudi po toli poštenem opominu *Ture* (Turek) ni hotel mirovati. Ko se je *kamdžija* (bič) zasekal v Novakov hrbet in ko mu je jela teči kri, se je razžaljeni Novak togotno vrgel nanj, ga tepel s kopačo po glavi in vrgel s konja. Ko ga je ubil do kraja in ni več mogel popraviti tega, kar se je bilo zgodilo,

...Vatih mu se rukom u džepove
Kod neg nagjoh do tri kese blaga,
Pa ih pustih sebi u njedarca;
Otpasah mu sablju od pojasa,
Njem' otpasah, a sebi pripasah,
Ostavih mu budak više glave
Da čim će ga zakopati Turci,
Pa posjedoh njegova doreta
Odoh pravo gori Romaniji...

*) Glej »Življenje in svet« štev. 26, knjiga IV.

Od tega časa je bil Novak nevaren hajduk, zaščitnik in maščevalec siromašnih ljudi. Ne boji se nikogar razen boga; napada trgovce Turke in jih ubija in pleni, kakor se mu zljubi. Ko se je popolnoma udomačil v Romaniji planini, je pripeljal k sebi svojega brata Radivoja, znaní *delija* — velikan — Radivoj, sloveči hajduk, ki ga narodna pesem često imenuje Novakovega pobratima) in sina Grujico, ki je po hajduških sposobnostih kmalu nadkrilil svojega očeta. Zdaj je začela ta družina uganjati čudovita junaštva. Na vrhu planine sredi steze pod neko jelko je bil razgrnjen Novakov plašč in zasajen meč. Vsi mimogredoči, katerim Novak ni hotel storiti nič žalega, so morali vreči na plašč nekaj denarja kot dar Novakovi hajduški družini, ki je štela pozneje okrog sto mož, zbranih z vseh strani, koder so pritiskali Turki. Na nekem mestu pravi Starina Novak o sebi:

Evo ima četrdeset godina
Romaniju goru obiknuo,
Bolje, brate, nego moje dvore.
Jer ja čuvam drumu kroz planine,
Dočekujem Sarajlije mlade.
Te otimam i srebro i zlato,
I lijepu čohu i kadifu,
Odijevam sebe i drugove,
A kadar sam stići i uteći
I na strašnu mestu postajati.
Ne bojim se nikoga do boga ...

Da bi sodobni čitatelj imel jasnejše pojme o tem, kakšna je bila Romanija planina v času, ko je po nji hajdučil Starina Novak, naj navedemo odlomek iz potopisa nekega turškega letopisca, ki je v tem času potoval po tej gori. »Ko smo krenili iz Srebrnice v Glasi-nac — pripoveduje turški letopisec — prispemo v planino Ravno. Drevje, ki sem ga videl na poti skozi to planino, je tako, da ga ne morem niti opisati. Mnoga velika in prastara drevesa, ki jih je nevihta podrfa, leže na tleh. Stopim s konja in izmerim dolžino takega drevesnega velikana, ki je ležal ob poti: dognal sem, da je bilo drevo visoko 170 korakov, a debelo tako, da ga več mož ne bi moglo objeti. To so vzori drevja ...«

Če bi danes moral samotni popotnik s starimi prevoznimi sredstvi prepoto-vati Romanijo planino, bi bil takisto opazil take prizore; zob časa vendarle ni uničil mogočnih starih hrastov, na katere so nekoč Starina Novak in nje-

govi nasledniki obežali ujete Turke, vršeč svojo hajduško pravo.

Pesem pravi, da je bil Starina Novak pravi zaščitnik srbskih in turških siromakov. Imamo neko izročilo, ki za-trjuje, da je ta mogočni junak obnovil samostan Tavno, *zadužbino* Nemanji-čev. Kdaj pa kdaj, kadar so ga prisi-lile razmere, je bil zapustil Romanijo in se umaknil v goste hercegovske pla-nine, kjer je še vedno mogel biti na varnem. Tu so se še danes ohranili spo-mini na Novaka; natanko je znano, v katerih skalah je domoval skupno s svojo hajduško družino.

Zanimati bi utegnulo, če zabeležimo na tem mestu še eno izročilo: kako je Starina v sili prodajal sina Grujico in kako se je potem rodil sloveči musli-manski junak Gjergjelez Alija, čigar figuro nam je nenadkriljivo opisal pi-satelj Ivo Andrić, eden najboljših so-dobnih srbskih pripovednikov. Izročilo pravi:

Starini Novaku in njegovi družini je zmanjkalo vina in tobaka, a ker je na-stopila zima, sklene Novak, da odpe-lje Grujico v Sarajevo in ga proda Tur-kom za sužnja. Obleče se kot trgovec in pride v spremstvu *deli* — Radivoja v Sarajevo. Tu ju opazi Turkinja Dža-ferbegovica, ki ji je bil mož malo po-prej umrl. Ker je bil Grujica zastaver in zal fant, tenak kakor bor, ga Dža-ferbegovica koj kupi, plača Novaku tri mošnje dukatov in odvede fanta do-mov. Prepustimo narodni pesmi, da nam pove, kaj je bilo potem:

Bula vodi roba dragokupa,
Vodi njega dvoru bijelome,
Pak donese vode i sapuna,
Te okupa dijete Grujicu.
A kada je po večeri bilo,
Ona prostre mekanu postelju
Leže Grujo s bulom u duške ...

Tako je prezimil Grujica pri *buli* in ko je napolnila pomlad, mu da turška gospa obleko svojega pokojnega moža in konja, da gre malce na lov. Grujica se, kajpada, več ne vrne; kot neza-konski sin Džaferbegovice se je rodil Gjergjelez Alija. Njemu edinemu je bila namenjena čast, da Starino Nova-ka in njegovo hajduško družino dvaj-set let pozneje prepodi s planine Ro-manije. Zdi se, da je pri vsem tem res-nično samo to, da se je Gjergjelez za-res rodil kot nezakonski sin neke si-romašne vdove.

Nimamo podatkov o tem, kako se je Starina Novak ločil z življenjem. Sigurno je, da je doživel globoko starost in je najverjetneje, da je umrl neopazeno v kateri izmed številnih gorskih skal, kjer je prebil večji del življenja. Družina ga je tu tudi pokopala, zakaj hajduk se ni smel nikdar nadejati, da

bo pokopan kakor ostali mrlični na skupnem pokopališču. Nekaj neraziskanega gradiva o njem in njegovi družini je bilo prej v starem turškem arhivu, ki ga je zasačil avstro-ogrski okupator v Sarajevu. Danes ne vemo, kje se sedaj to gradivo nahaja.

Fantastični oblaki prihodnosti

Kje so zametki bodočih vojn

Predsednik ameriškega zemljepisnega društva Izaija Bowman je izdal atlas, ki je izdelan natančno v smislu političnih posledic svetovne vojne; najzanimivejši je komentar, ki daje zaokroženo sliko gospodarskega, socialnega in političnega stanja vsake posamezne države in označuje probleme, iz katerih bi utegnili kedaž v bodočnosti nastati nevarnost za to državo. Profesor na Collège de France Jean Brunhes, pisec slovečega »Poljudnega zemljepisa«, je ta atlas prevedel in izdal, kar pove dovolj o njegovem pomenu.

Skušajmo posneti iz njega nekatere zanimivosti. Onim, ki so malodušni spričo zapletene nejasnosti evropskih razmer, pravi pisec, da je »vsaka velika doba v zgodovini človeštva imela svojo katastrofo, svojo veliko vojno«. Tudi v Ameriki, čije civilizacija je mnogo mlajša, so sporna ozemlja, ki so ponekod večja od Francije (n. pr. Chaco, ki si ga prisvajata Bolivija in Paraguay).

O Španiji sodi, da je največja nevarnost, ki jo ograža, upliv in moč verskih kongregacij. O Portugalski ima površen opazovalec napačne pojme: misli, da je revolucija zaplodila v tej deželi samo anarhijo. Po Bowmannu pa je Portugalska na poti v lepo bodočnost. Belgija ni bila žrtev svojih lastnih poželenj, kakor se v zgodovini dogaja najčešče, marveč žrtev ambicij svojih sosedov, ki jo še vedno ogražajo.

O Jugoslaviji nima Američan preveč optimistične prerokbe; obkoljena je skoraj od samih nasprotnikov, kar ji mora vsiljevati veliko vzdržnost in previdnost. Poljska je bila poklicana k pomembnim nalogam, toda ima črva v svojem jedru: številno, bogato in vplivno židovsko prebivalstvo je in bo ostalo še dolgo odtujeno poljskemu narodnemu življenju, kar za državo, ki

leži med Nemčijo in Rusijo, ni malega pomena. Izbruh otomanskega nacionalizma bo uničil trgovinski pomen Carigrada, ki ga je imelo to mesto mnoga stoletja. Izmena prebivalstva med Turčijo in Grčijo je povzročila nezaslišne primere osebnih bede, toda napetost je vendarle popustila in vzrokov za konflikte je danes manj nego v prejšnjih časih. Glede Avstrije misli Američan, da bo imela vedno hude preglavice s svojo preveliko in predebelo glavo — Dunajem, da pa ni moči govoriti o njeni nesmrtnosti, zakaj Cislitanija je bila že prej dokaj umetelen političen stvar. Madžarsko tarnanje se mu ne zdi čisto neupravičeno, toda ne smemo pozabiti da je pravi vzrok madžarske nesreče »stoletno zatiranje nemadžarskih ras, zastareli sistem zemljške posesti, izkoriščanje kmetov s strani mest, ki jih obvladuje močno, po večini židovsko trgovstvo.«

O Angliji govori Bowmann zelo odkritosrčno. Pravi, da si je pridobila po vojni prevelik upliv. Priznava, da ima moderna britanska država »take sposobnosti obvladovanja, da enakih zgodovina ne pozna«, vendar misli, da to valedržavo glodažo pri koreninah nekatera zla, predvsem »pomanjkanje višjega ideala« in »prepočasnost in neprilagodljivost upravnega aparata«, njegovi rezultati so zlasti v Indiji kaj slabi.

Nasprotj Franciji je prizanesljiv; sodi, da so za njo kljub vsem reparacijam opustičene pokrajine še vedno zelo težko breme, dvomi pa, da bi ga mogli poraženci popolnoma nadomestiti, zakaj »osrednje države so uničile več nego lahko sedaj popravijo, ne da bi bile uničile samega sebe.« Kot pristen Američan svetuje Bowmann Franciji, da naj ne sanjari o črtanju ameriških dol-

gov, zakaj Amerika nikdar ne daruje, kar je komu posodila.

O Zedinjenih državah ameriških je Bowmann optimist. Njih položaj je edinstven na svetu: »ta dežela ogromnih dimenzij, z bogastvom, ki je praktično še neizčrpno, omejena na vzhodu in na zapadu z oceani, na jugu s skoro neprehodno puščavo, na severu pa s kanadsko mejo, kjer vlada takšno zaupanje, da je silnejše od vseh trdnjav in posadk, lahko živi in se razvija v trajni izolaciji: gospodarski, politični in zemljepisni«. Američani so se tako vživel v to zavest absolutne varnosti, da se jim zdi kot da bi bili prebivalci ozvezdja Sirija; Evropa se jim vidi kakor drug planet in njenim sporom ne pripisujejo večjega pomena nego odrasli ljudje prepirom igrajoče se dece. Yankeeji nimajo viteškega duha, so od sile sebični (kot narod) in ne čutijo niti najmanjše solidarnosti s prepirljivimi evropskimi narodi. Za Bowmanna je brutalno dejstvo, da so Američani sami osmešili Wilsona in njegovo velkodušnost. Posilmal ne bo noben ameriški prezident vtikal nosa v delikatne evropske »malenkosti«.

Važen problem Amerike je to, da se dežela nagloma kolonizira in silno velikopotezno izkorišča vse, kar je dala priroda. Koncem dvajsetega stoletja bodo štele Zedinjene države toliko kot je plovica prebivalstva Kitajske. Staro vprašanje Zamorcev se bo najbrž rešilo samo po sebi, ker se bo njih število stalno zmanjševalo. Za enkrat se še italijanski, slovanski in madžarski življenji med ameriškim prebivalstvom idejno in z občutjem upirajo tradicionalni ameriški izolaciji, ker so še vedno nekoliko zvezani s staro domovino. Za Zedinjene države je velik problem, kako se bodo ti življenji, ki tvorijo znatno večino ameriškega prirastka, pomešali z Anglosaksonci in ali bo ta novi narodnostni plod ostal takisto kot »staro-ameriški« nasproten vsakemu sodelovanju z Evropo. Drugi ameriški problem so »mikroskopične« republike v Južni Ameriki, ki jih naseljujejo »v glavnem zamorci, Indijanci in mulati in katere imajo »slabe vlade«. Tu je odkrito tajno kopito imperfalizma Zedinjenih držav; če se bo tej valedržavi zahotelo širjenja, bo prišla na jug v obsežne pokrajine latinske Amerike.

'Ali bodo bodoče vojne trajale dolgo časa?

Predsednik »Labor Bureau« v Newyorku Stuart Chase je objavil v majniški številki časopisa »The New Republic« članek, ki iz njega posnemamo:

Dne 13. avgusta 1928 je otvorila »severna sila« napad na London. 75 letal, katerih vsako je nosilo 500 funtov »bomb«, je priplulo s severovzhodne strani nad mesto. Njim naproti je prihitelo enako število obrambnih letal in precejšnje število baterij z letalskimi topovi in sploh z vsemi sredstvi, ki se lahko uporabljajo v zraku v obrambo pred letalskim napadom. Toda v teku 30 minut, ko so »sovražna« letala preplavalala »mejno črto«, so se zlahka izmaknila obrambnim letalom; napad se je osredotočil naravnost nad Londonom, »bombe« so bile vržene na vnaprej določena mesta in napadalna sila se je brez vsakršnih izgub umaknila na sever.

Bombardiran je bil vsak v naprej določeni cilj. 50.000 funtov teoretičnih razstreliv se je vrglo na mesto iz višine 5000 m z natančnostjo topovskega strela. Če bi bilo teh 22 ton bomb napolnjenih z diphenylovim klorarzenom, tedaj bi bila morala polovica londonskega prebivalstva neizprosno poginiti.

Ta drama v zraku je bila kajpada zgolj manever, toda poizkus je bil izvršen z natančno eksaktnostjo. Vse znane obrambne metode so bile ničeve nasproti napadu 75 letal. Niti eno samo »sovražno« letalo ni bilo prisiljeno k odstopu. Zamislimo si, kaj vse bi se utegnilo storiti s 500 letali — številom, ki ga vsaka izmed vodilnih držav mobilizira z lahkoto, Francija lahko že danes z eno samo brzozjavko dvigne pokonci 4000 letal.

Obstojita najmanj dve različni vrsti strupenih plinov, ki pred njimi ne ščiti nobena maska. Vsi veliki narodi imajo v kakodyl — isocyanidu tako uničujoč plin, da so častniki izjavili ob neki priliki zastopnikom tiska, da bodo morali ljudje, ki bodo uporabljali ta plin v sovražnem napadu na mesta, zelo premagovati svoja človeška čustva. Sovražnik lahko preskrbi tudi bombe z bacili kuge ali bombe z bacili antroxa, ki pokonča krave in konje. V zadnjem času je bil iznajden »radiumatomit«, učinkovitejša razstrelivo nego je trinitrotolol; danes imamo že precej močna le-

tala, ki so tako zgrajena, da jih lahko prenese en sam človek z mesta na mesto.

Denimo, da je napovedana vojna. V Bremenu ali Calaisu se povzpne 1000 mož na svoja letala. Signal k startu, nato eno- ali dveurni let, malce laviiranja, metanja bomb in izogibanja, ko se pojavijo obrambna letala; eno ali dve letalskih topov trudi, da bi napolnil s plinom prostor 150 km v kvadratu in na 6 in pol km globoko; zamolklo treskanje — okrog pok za pokom: to padajo bombe po naprej določeni shemi. Tako je lahko v neznatnem času uničena civilizacija, ki jo je utemeljil Viljem Osvajač in ki je dala svetu Bacona, Newtona in Watta. Ko je to opravljeno, so London, Liverpool, Manchester, Bristol po vrsti zbrisani z liste obljubljenih krajev na svetu. Niti ena sama podgana, da celo mravlja ne more uiti skupni usodi; vse, kar je živega, mora poginiti zaradi diphenylovega klorarzena.

Letalo je vse ostalo vojno orožje — vojne ladje, trdnjave, tanke — poslalo med staro šaro. Edino pribeževališče, ki mu najbrž ne more do živega, je podmornica, nahajajoča se 30 m pod morsko površino. Toda dobra podmornica stane približno 5 milijonov dolarjev; potrebuje 30 mož posadke in prevale pod vodo komaj največ 30 km na uro, vrhu tega ne more streljati s tako gotovostjo, da zadene cilj, kakor top na kopnem. Dobro letalo stane kakih 5000 dolarjev; posadka obstoji iz enega samega pilota, prevale v eni uri 300 km in lahko meče bombe z veliko natančnostjo.

Skratka — danes ne kaže govoriti o drugem vojnem orodju kot je letalo, ki je izmed vseh najbolj smrtonosno in vrhu tega še poceni. Edina pot, da velika mesta odvrnejo letalske napade, je to, da razpolagajo s fantastičnim številom letal z obrambnimi topovi. Toda prebivalstvo bi imelo tudi v tem primeru hude nadloge; brez težke jeklene zaščitne strehe se ne bi mogel nihče gibati po ulici.

Vojaški strateg pa ima dober odgovor na letalski napad iz zraka. Najboljša obramba je napad na sovražnika. Če torej zapusti Hamburg tisoč aeroplanov in krene proti angleškim mestom, se dvigne ob istem času v Londonu 1500 letal in krene v smer proti nem-

škim mestom. Lahko da se bodo pota križala; toda ker se vsaki skupini zelo mudi, ne bo velikih nezgod. Tako ne pripravljajo nova vojna sredstva samo konca ene civilizacije, marveč konec dveh. Če bo splošna vojna, bo šlo vse križ-kražem.

Pri bodoči vojni pa lahko omenimo vsaj eno dobro stran: ne bo trajala dolgo časa. V dveh urah se more cela zadeva odločiti. To, kar je bilo l. 1914, kljub nadejam dunajskih krogov in Wilhelma II. še nemogoče, bo v letalsko-plinski vojni mogoče; vojna bo zelo kratka.

OBNAVLJANJE STARIH SLIK.

Preprost in pripraven način za restavriranje podob obstoji v naslednjem. Staro pokost (firnež) prevlečeš s plastjo kopaivnega balzama. Potlej obesi sliko blizu 1 meter nad kotel, tolikšen kakor zahteva obseg platna in napolnjen s hladnim alkoholom. V tem vodoravnem položaju ostane platno toliko časa, kakršna je pač starost ali poškodba, nikdar pa ne nad 24 ur. Izparine alkohola razstope snov, natrto po podobi, balzam se amalgamira s staro pokostjo, ki jo razkroji ter ji podeli njeno svežino, sijajino, prosojnost, a ne pronikne v slikarjino. Ko si umotvor obesil na prejšnje mesto, se zdi prevlečen z novim firnežem.

OSTRIGE POLETI.

Naši izletniki, namenjeni v Pariz, gotovo vedo, da so kamenice ali mišlini, kakor se reče ponekod ostrigam, ob vročih pasjih dneh lahko kaj opasna hrana. Francoska ljudska modrost pravi celo: »V mesecih brez r (maj, junij, julij, avgust) je ta morski sadež peklenska jed«. Pred kakimi 20 leti je celo izšel v Babilonu ob Seini odlok, ki prepoveduje prodajati od 15. rožnika do 1. kimavca te školjke za živež. Poslej so pristojni strokovnjaki proučevali vprašanje in dognali, da kamenice ne morejo škodovati ob času ploditve, torej v poletnih mesecih, in sploh nikdar, ako so sveže, nepokvarjene. Tako trdijo higieniki Giart, Bouchon-Brandely i. dr., potem biologi kot Henneguy, bakteriologi kot Bodin etc.

NEBOTIČNIK + SVETILNIK.

Iz New Yorka napovedujejo, da se skoraj zgradi velikanska donebnica, ki bo imela 63 nadstropij in bo segala 840 čevljev nad ulico, to je nad 250 m. Ta neboder bo zvečer tako razsvetljen, da se bo videl mnogo milj daleč in bo takisto vodil ladje na morju ali lajšal posel zrakoplovcem.

Ramsay Mac Donald

Moje življenje

Dih romantike obdaja moža, ki se je drugič povzpel na najvišji vrh moči v britanskem svetovnem imperiju. V naslednjem razgovoru, ki ga je dal britonski premier našemu londonskemu dopisniku, pri- poveduje Mac Donald s skromnimi besedami pomen svojega živ- ljenja.

Rojen sem v Lossiemouthu, majhni škotski vasi, ki šteje jedva dva tisoč duš. Vaščani se preživljajo deloma z ri- bolovom, deloma s poljedelstvom. Otro- ška leta sem preživel v času, ko so imo-

stelinov, ki so stali takrat pred konkurz- nim sodiščem.

Moje šolanje je bilo običajno. Potikal sem se po lepih gozdovih in zamujal po-

Tako preživlja Mac Donald svoje počitnice. Poleg njega hči Ishbel, zadaj njegova zasebna tajnica

vitejši posestniki pritiskali na revnejše prebivalstvo. In v tem času je pognalo pošteno škotsko sovraštvo do lasteli- nov globoke korenine. Dobro se še spo- minjam majhnih kmetij, ki so jih požrla veleposestva in sinov malih kmetov, ki so jih poslali očetje na univerzo v Aber- deen. Spominjam pa se tudi bogatih vla-

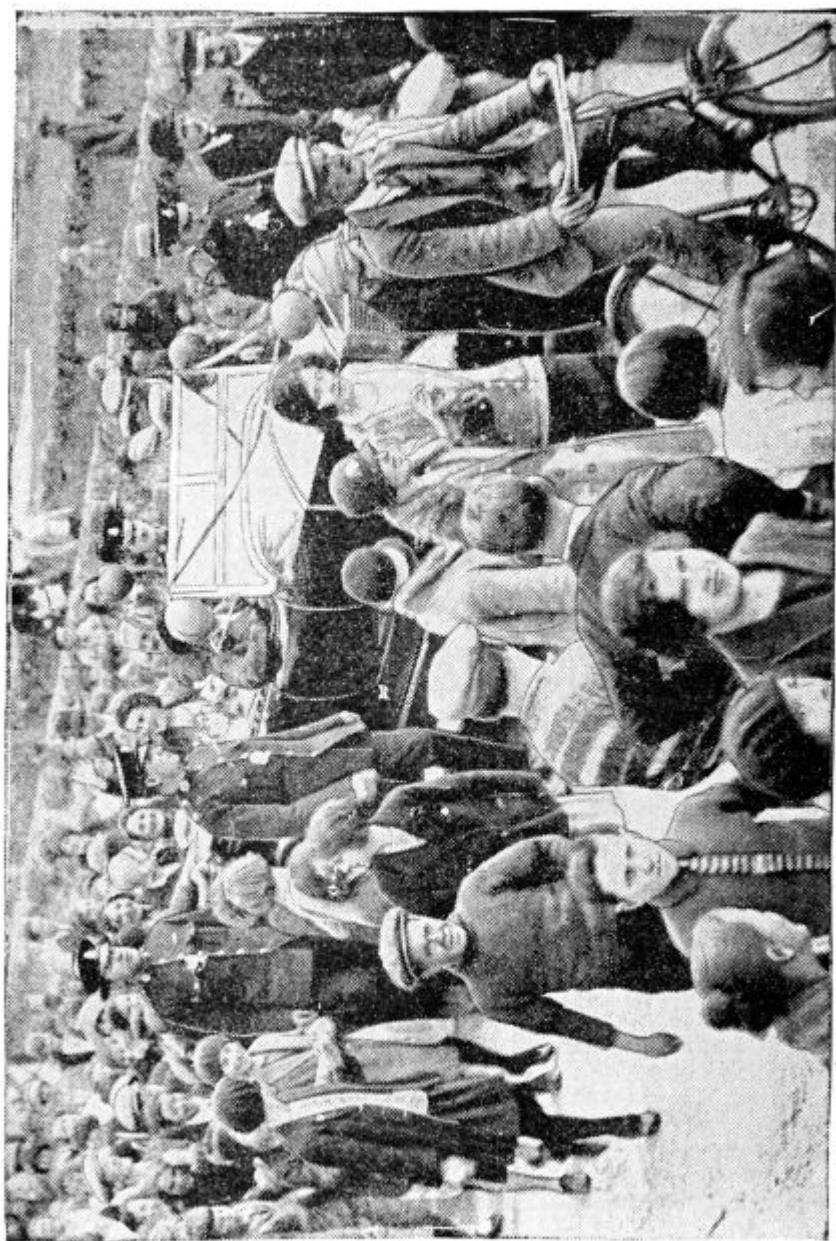
uk, da sem mogel uživati po mili volji divje morsko obrežje. Kolikor se spo- minjam, ni proslavil noben moj šolski to- variš svojega imena, toda vsi so danes na odgovornih mestih. Nekateri so po- morski kapitani, drugi ugledni trgovci po kolonijah, eden je znan zdravnik v Aberdeenu, mnogi pa so se posvetili

bančnim poklicom, saj je znano, da so Škoti nadarjeni za to stroko.

Že v rani mladosti sem se zelo zanimal za politiko. V moji ožji škotski domovini so prevladovala radikalne tendence.

tovo delo. Sicer pa noben mož ne bo utrpel škode, če opravlja težko ročno delo.

Čudil sem se, da je toliko kmetov znalo na izust Burnsja prav tako kakor sv.

Navdušen sprejem Mac Donalda v njegovl rojstni vasi Lossiemouthu, ki jo je obiskal po svojem imenovanju za ministrskega predsednika

sem nam se je zdelo, da smo rojeni demokrati.

Po končani šolski dobi sem moral resno misliti, kako se bom preskrbel za življenje. Moj prvi zaslužek je bilo poljedelstvo. Naučil sem se ceniti in ljubiti kme-

pismo. Razen tega so skoraj vsi skušali skladati svoje pesmi. Vsak kmet je prepeval na polju.

Samo v eni stvari sem se razlikoval od njih. Nisem hodil na njihove cerkvene slavnosti in tudi nisem komponiral

pesmi. Moj učitelj je pregovoril mojo mater, da sem moral nadaljevati šolanje. Poučeval me je za polovičen honorar. Tako sem postal učiteljski kandidat. Nameraval sem obiskovati univerzo v Aberdeenu, toda neke okoliščine so preprečile izvedbo mojega načrta. To se je zgodilo v času, ko je Carnegieva ustanova odprla otrokom revnih staršev pot do univerze. Sicer pa ne obžalujem, da nisem mogel na univerzo, temveč sem celo mnenja, da prinese akademski študij večini mladeničev več neprijetnosti nego blagoslova.

Čez nekaj časa sem prišel kot zasebni tajnik v Bristol. Tako sem se hotel preživljati med istočasnimi pripravami za specijalen študij na kaki univerzi, n. pr. na Royal College v Minosu, kajti takrat je bilo v meni veliko zanimanje za znanost.

Poskus v Bristolu se je ponesrečil in tako sem prišel v London, kjer nisem poznal žive duše. Končno sem se vendarle spomnil nekega znanca. Postal sem pisarniški pomočnik pri nekem odvetniku, s katerim sem se bil seznanil v zvezi z nekim mladinskim časopisom.

Dan za dnem sem iskal službe. Prišel sem bil namreč v London brez vseh sredstev. V žepu nisem imel niti tradicionalne pol krone. Končno sem dobil mesto pisarja v nekem kolesarskem društvu, kjer sem prepisaval naslove za deset šilingov na teden! Služba je bila le začasna. Spoznal sem, kaj se pravi tavati po Londonu s praznim žepom in s precejšnjimi dolgovi. Nato sem bil pisar v neki trgovini. Na teden sem imel že 15 šilingov! Ker sem živel skromno, sem si prihranil nekaj denarja. Praznike sem preživljal na Škotskem, podpiral sem mater in pošiljal svoje prispevke Londonskemu kolegiju v Birkbocku in Institutu v Highburgu.

Moja sredstva mi niso dopuščala, da bi pil čaj ali kavo. Sicer pa sem se uveril, da topla voda prav nič ne zaostaja za čajem glede hranilnih snovi in da ima prav dober okus, kadar se človek privadi nanjo. Za kosilo v Aldersgate Streetu nisem dal nikoli več kakor tri pence. Ne vem, ali je bilo dobro ali slabo, toda moj želodec je bil napolnjen. Čez nekaj časa so me dodelili računskemu oddelku in mi zvišali plačo na en funt tedensko. Pozneje mi je priskrbel neki prijatelj, ki mi je dovolil brezplačen obisk svojega laboratorija, razna kemična dela. Tako sem mogel zapu-

stiti računski oddelek, kar pa bi moglo postati zame usodepolno, kajti delal sem doma dopoldne, popoldne in ponoči. Ko sem okrevljal, sem moral zopet na lov za novo službo.

Višji tajnik Nacionalnega liberalnega kluba, ki sem ga poznal osebno, mi je povedal, da išče Thomas Lough zasebnega tajnika. Služba mi ni bila po volji, toda prevzel sem jo enostavno zato, ker mi je šlo za kruh. Ko sem bil spoznal, da ni dobro viseti med znanostjo in politiko in ker mi je bolezen onemogočila izpit, sem sklenil, da se posvetim politiki in žurnalistiki. Pri Loughu sem deloval štiri leta, da sem prišel v položaj samostojne žurnalistične eksistence. Pozneje sem napisal številne socijalistične razprave. Kmalu po svojem prihodu v London sem se bil namreč vpisal v socijalistično stranko, čeprav to takrat ni ničesar pomenilo.

Eden prvih strankinih voditeljev, s katerim sem se seznanil, je bil John Burns. Prišel sem v London baš v času, ko se je vršila preiskava proti Burnsu, Hyndmanu in Williamsu. Ker sem bil brezposeln, sem pazno zasledoval razvoj procesa. Drugi voditelj, s katerim sem se spoznal, je bil H. Champion, ki je bil tedaj zelo aktiven. Odpovedal se je oficirski časti kot stotnik, ker se ni hotel bojevati v egiptski vojni. Priključil sem se tudi Fabianovim socijalistom ter sem bil nad dvajset let ponovno izvoljen v odbor. Ob izbruhu burske vojne sem izstopil, ker sem domneval, da ta frakcija ne bo zavzela dovolj jasnega stališča v tem vprašanju.

Takrat sem spoznal tudi Bernarda Shawa, »rdečelasca,« ki ga nihče ni poznal. Njegove šale, ki jih je priobčeval v Monthly Corner, mi niso ugajale. The Modern Press je priobčil njegovo prvo delo. Še vedno hranim en izvod v originalnem ovitku.

Tri leta po ustanovitvi Labour Party sem postal njen član in sem ostal do danes. Z vso vnemo sem se posvetil ustanavljanju klubov med delavstvom. Svoje stanovanje sem spremenil v klubske prostore, kjer sem poučeval doraščajočo mladino v čitanju dobre literature.

(Nato govori g. Mac Donald o svojem nadaljnjem delu v okrilju socijalistične stranke ter nadaljuje):

Več let sem že deloval v delavskem pokretu, ko so me razne volilne skupine naprosile, da bi prevzel kandidaturo,

po kateri nisem posebno hrepenel. Izjavil sem bolj za šalo kakor iz drugih razlogov, da sem pripravljen prevzeti kandidaturu za Dover. Bil sem uverjen, da iz tega ne bo nič, ker nisem mogel misliti, da je že prišel čas, ko bi mogla socialistična stranka zastopati interese volilcev v parlamentu. Toda kmalu sem spoznal svojo zmoto. Kakih dvanajst mesecev pozneje sem kandidiral v Southamptonu (l. 1895.) in sem

dobil 867 glasov. Liberalci so postavili protikandidata — liberalnega delavskega voditelja — in moje delo za Trade Union je bilo zaman. Pozneje me je naprosilo mesto Leicester, naj prevzamem kandidaturu. Sprejel sem ponudbo in sem dobil l. 1900. že 4000 glasov, čeprav sem bil zoper vojno, zoper vsako aneksijo in zoper vse, kar ni bilo všeč ljudstvu. Pri prihodnjih volitvah sem bil zopet kandidat in sem zmagal.

Peru

Republika Peru ne spada med južnoameriške države orjaške razprostranjenosti. Po obsegu je komaj tako velika kakor polovica Argentine in pet do šestkrat manjša od Brazilije. Vendar je s svojimi 1.400.000 do 1.900.000 štirjaškimi kilometri še vedno šest do sedemkrat večja od naše države. Površna cenitev njenega ozemlja najtočnejše izpričuje, da se zemlja v tej deželi

ponska in Kitajska zemlje, kjer bi naselili preobilo svojih ljudi, tako išče Peru ljudi za poselitev svoje prostornine.

Jedro prebivalstva so v Peruju kakor v malone vseh tropskih deželah Amerike Indijanci, ki tvorijo skupaj z mešanci petino vsega prebivalstva. Indijanci, praprebivalci Peruja, so tisti, ki dajejo peruanskemu ljudstvu značilno potezo. Plast Kreolov, ki zavzemajo danes najvišje položaje, ter daje deželi prezidente, ministre in diplomate kakor da bi bila Peru dežela belokoscev, je samo varljiv videz; po vsej pravici jim gre naslov »la gente decente«. Indijanci so od njih zelo oddaljeni.

Ko je leta 1532 vdrl Pizarro s svojimi Španci v današnji Ekvador in Peru, je vladajoče ljudstvo Inkov skovalo iz Peruja, Ekvadorja, Bolivije in severozapadne Argentine ter velikih delov današnje republike Čile ogromno državo, ki je bila organizirana na komunistično-verski podlagi. Kakor v orientalskih despotijah in v komunistični Rusiji so obvladovali življenje celokupnosti in vsakega posameznika ogleduhi in uradniki. Na čelu vladajoče kaste pa je stal nekakšen bogokralj.

Legenda pripoveduje, da so prejeli Inki oblast naravnost od solnčnega boga. V njegovem imenu je položil temelj kraljestvu Manco Capac na gori Guanacauri pri Cuzcu. V resnici pa je podoba, da so bili Inki neznatno plemo, ki si je podvrglo na visoki ravnici Peruja sosedne rodove. Tako je potegnili vso oblast nase. Izročilo govori o 10 do 13 kraljih te rodovine. Zgodovinske podatke imamo samo o nekaterih osebnostih, zlasti o petorici: Huiracochi, Yupanki, Tupac Yupanki, Huayna, Capacu in Atahualpi. Ti so bili,

ne meri po četvornih metrih kakor v gosto poseljenih civiliziranih državah Evrope. Ozemlja, ki so n. pr. tako velika kakor Belgija ali Nizozemska, se v Peruju premikajo sem ali tja z enostavnimi mejnimi korekturami in menjavajo državno pripadnost po lastnihih.

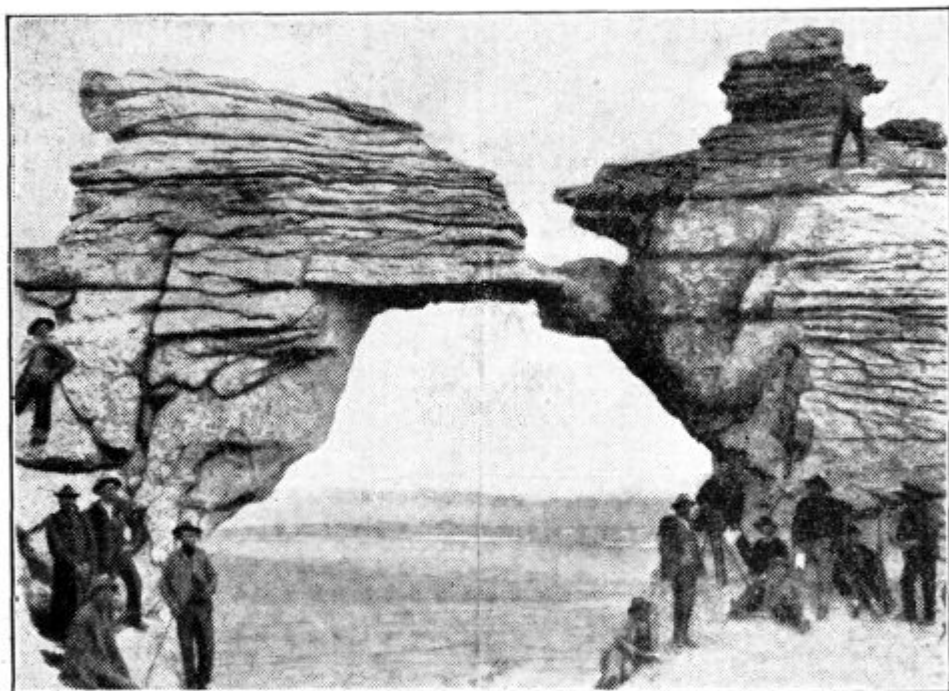
Kljub ogromni razsežnosti ima Peru samo štiri do šest milijonov prebivalcev. (Tudi podatki o številu prebivalstva niso točni, ker se je vršilo zadnje ljudsko štetje pred dobrimi štiridesetimi leti.) Dežela pa je zelo bogata na zlato, srebro, petroleju in bakru. Njena bogastva so tako velika, da bi lahko prehranjevala še enkrat toliko ljudi. Zato v Peruju ne tvori problema »ljudstvo brez zemlje«, ampak narobe: zemlja brez ljudstva. Kakor iščeta Ja-

ki so bistveno pripomogli deželi do veličine in slave, o kateri se dandanes toliko govori in piše.

Kraljestvo Inkov je bila teokratska monarhija, v kateri so zavzemali pripadniki Inkov najvišje položaje. Ljudstvo je imelo v pogledu dela enake obveznosti in dolžnosti. V tej uredbi vidijo nekateri realizacijo socijalističnega državnega ideala, kar ni povsem točno. Enake dolžnosti so vezale vse, a so terjale od njih tudi enake pravice.

Inki so izumrli, dežela pa je postala leta 1542. španska kolonija z glavnim mestom Limo. V prvem času so spadal zraven še Čile, Paragvaj, Buenos Aires in Tierra Firme. Pozneje so se ti kraji odtrgali in postali samostojni. Nezavisnost Peruja je bila proglašena precej pozno, šele v drugi polovici leta 1821.

Španski osvajači niso imeli težkega dela z zasedbo dežele. Pizarro je vdrl v kraljestvo s 102 pešcema in 62 konjiki. To se bo zdelo marsikomu čudno,

Naravna »skalna vrata« na meji med Perujem in Bolivijo

Inki so imeli državno religijo, ne kakšne vrste solnčni kult. Državni jezik je bil kešua, poleg njega pa so se v deželi govorila še druga narečja. Blaginja Inkov je bilo poljedelstvo, ki so ga visoko čislali. Smatrali so ga naravnost za sveto obveznost, kateri se ni smel odtegniti niti vladajoči monarh. O visoki kulturi Inkov priča še danes velika cesta, ki se vleče po grebenih And in je še vedno porabna.

Kraljestvo Inkov je doseglo najbujnejši razcvet pod vladarjem Huayna Capacom (1475—1525). Njegov naslednik Atahualpa je izgubil l. 1533. državo in življenje. Deželo so osvojili španski konkvistadorji pod Pizarrom.

vendar je resnica, da je uspel. Podobne zasedbe najdemo tudi drugod v zgodovini: Aleksander je na sličen način strl kraljestvo Perzov, Indija in Kitajska pa sta se podali smešno pičlemu številu evropskih čet.

Na razvalinah kraljestva Inkov so Španci osnovali svoje vicekraljestvo, ki se je šele pred sto leti izpremenilo v samostojno republiko Peru, ne da bi se bila pri tem kaj preobličila gospodarska podoba dežele z ozirom na Indijance. Mesta in položaje, ki so jih prej zavzemali Inki, so zdaj prešli na Špance in Kreole. Ti so se zadovoljili s tem, da so praprebivalce dežele za silo pokristjanili, na zunaj pa hispani-

zirali. In tako je doletela Indijance žalostna usoda, da so morali pod zemljo v rudnike, medtem ko je poljedelstvo propadalo. Ni čuda, da se je jel rod

Civiliziran Indijanec

Indijancev pod temi pogoji hitro krčiti. Iz dobro organiziranega ljudstva, kjer so bili preskrbljeni vsi skupaj in vsak posameznik zase, kjer je bil prej zagaran vsak član države, je nastala brezmočna množica posameznikov, ki so naenkrat prišli v zavisnost in so si morali začeti služiti kruha po rovih in v plantažah. Mešanci pa so dobili privilegirane položaje v obrti in industriji.

Kreoli, katere je proklamacija republike napravila za gospodarje dežele, pa niso znali braniti gospodarskih ugodnosti. Njihovo izseljevanje in življenje v svetu, izven puščav in pragozdov, jih je pomehkužilo. Rajši kakor doma bivajo v Limi ali Parizu, delajo dolgove in živijo od upnikov. Njihove plantaže doma pa se krčijo in prehajajo čedalje bolj v tujo posest. Gospodarji postajajo mesto njih Kitajci, ameriški jankeji in Italijani.

Poleg avtohtonih Peruancev, ki so že sto in stoletja v deželi, je v Peruju še mnogo tujcev, ki so se naselili po tem, ko je država proklamirala samostojnost. Treba jim je v čast povedati, da njihova aktivnost kljub temu, da živijo v tropskih krajih, ni popustila. Postali so važni za vse gospodarstvo.

Indijanska koliba

Med tujci gre prvo mesto Italijanom. Čeprav jih je v Peruju jedva nad 20.000, uspevajo dobro, ker nimajo nasprotnikov. V Peruju niso naleteli na odpor kakor n. pr. v Mehiki pri Galjegih,¹ potomcih severnih Špancev, ki jih po žilavosti daleč nadkriljujejo.

Italijani so si utrdili v Peruju lepo eksistenco, posebno tam, kjer jih niso prehiteli Kitajci. Nagrajali so si premoženje in imajo danes vplivno besedo v trgovini, obrti in industriji. Precejšnja razlika pa je med stališčem Italijanov in Angležev. Angleži so bili tisti, ki so dali denar za ureditev države. Z njihovim denarjem se je začelo industrializiranje Peruja. Stekle so prve železnice, začeli so se dvigati iz zemlje zakladi. Ker je bil položaj v finančnem pogledu obupen, ni bilo angleškim bankam posebno težko pridobiti si odločilen vpliv na potek stvari. To prednostno stališče Angležev je trajalo tja do svetovne vojne. Tedaj so zamenjali njih vlogo Američani. Skoro vse nove investicije kapitala potekajo danes iz Amerike, Angleži pa se previdno umikajo. Že danes imajo Američani v finančnem oziru v deželi večjo moč kakor Angleži.

¹ Galjegji, prebivalci nekdanjega španskega kraljestva v severozapadnem delu španskega polotoka. Ljudstvo je močno in krepko, resno in zelo verno, živi pa zelo enostavno. Zgodovina jih smatra za potomce Rimljanov, Gotov, Mavrov in drugih prvotnih prebivalcev današnje Španije. Galjegji se zaradi slabih življenjskih pogojev doma radi izseljujejo v tujino.

Poleg Američanov in Italijanov so v Peruju vpliven element tudi Francozi, Španci in Nemci, čeprav igrajo slednji kaj neznatno vlogo. Še večji pomen od teh pa imajo Kitajci, ki so po odpravi suženjstva začeli poplavljeni republiko in so se z veliko energijo vrgli na vse gospodarsko življenje, kjer se je pokazala potreba delovnih sil. Njih moč je postala namah tako velika, da so se je začeli vsi plašiti. Zato je republika kmalu zaprla dotok rumenemu življu kljub temu da šteje danes Peru najmanj 50.000 čistokrvnih Kitajcev in gotovo ne manj od pol milijona Peruancev, po katerih žilah se pretaka tudi azijska kri.

Navzlic tej poplavi tujcev je v Peruju še vedno dosti prostora za inozemce. Može, ki nekaj znajo, imajo v Peruju najlepše izgleda za sigurne življenske pogoje in dobro bodočnost. Službo dobe lahko posebno mehaniki in inženjerji vseh strok, bančni uradniki in trgovci. Da si človek ustvari dobro pozicijo v Peruju, je potrebno samo nekaj aklimatizacijskega talenta. Življenske razmere so namreč v Peruju dokaj drugačne kakor pri nas. Prva ovira, katero velja premagati, je klima. O njej se lahko reče, da ni nezdrava, čeprav leži tik ekvatorja. Samo v nižinah na vzhodni strani And se pojavljajo tropske temperature, na obalah pa je vročina zaradi hladu, ki ga prinaša Humboldtova reka, skoro vedno znosljiva. V gorah omiljuje naval tropske vročine običajni planinski hlad.

„Pet dni v tednu delaj!“

V ameriškem socialnem življenju opazamo zanimivo novost: po zmagi, ki si jo je izbojevalo delavstvo s splošnim uveljavljanjem osemurnega delavnika, se je začelo širiti geslo: Pet delavnih dni na teden! Iz »The Literary Digest« z dne 18. maja t. l. posnemamo, da kaže to gibanje že očitne uspehe in da so mu naklonjeni tudi nekateri zastopniki velekapitala. 150.000 stavbnih delavcev v New Yorku je že doseglo novo ugodnost, ne da bi se jim zaradi tega znižal tedenski zaslužek. V petih dneh zaslužijo potem takem toliko kot prej v petih in pol delovnih dneh (delovni dan šteje 8 ur, ob sobotah popoldne v Ameriki že do sedaj

niso delali, ker se je splošno uveljavil tako zvani week-end — nedeljski odih.) Petdnevni delovni teden prehaja v vedno širše kroge. Ne uvajajo ga samo v New Yorku, ampak tudi na obali Tihega oceana. Ameriška strokovna zveza proglašča, da v Zedinjenih državah uživa že 500.000 delavcev novo socialno ugodnost.

Kdo je dal pobudo za to idejo? Nihče drugi kot največji ameriški tovarnar Henry Ford, ki — kakor znano — hoče veljati za nekakega filozofa dela. Delodajalci iz industrijskih krogov sami spoznavajo, da je v njihovem interesu, če je delavstvo vedno zaposleno, če ima dovolj dohodkov, da lahko

kupuje industrijske produkte in ako ima dovolj prostega časa, da se razveseljuje z njimi. Še nedavno je opozoril generalni direktor železnice Baltimore-Ohio, da je produktivna zmogljivost ameriške industrije za 25 odstotkov večja nego zmogljivost konzuma, in da bodo morale tovarne zmanjšati svojo produkcijo, če se ne bo konzum povečal. Pač pa je treba ubrati eno izmed dveh poti: ali se reducirajo delovne ure, ali pa se dajo delavstvu višje mezde, da bo več kupovalo. Krajši delovni teden je tedaj *tudi* v kapitalističnem interesu, zakaj stalna nadprodukcija zmanjšuje dobičke, odpuščanje delavstva pa večja brezposelnost in prinaša ostrejša socialna gibanja, ki ogražajo mir in kapitalistično svobodo.

Neposredni rezultat krajšega delovnega tedna v New Yorku je to, da so se stavbeni stroški, ki so bili v največjem ameriškem mestu že doslej za 9 odstotkov višji, še bolj zvišali. Dnevna meza zidarja znaša v New Yorku od 1. maja 15 dolarjev (skoraj 1000 dinarjev)!

Neki filozof prerokuje, da v bodoči dobi, ki pa nam ni preveč oddaljena, ne bo nihče delal več ko dve uri na dan. Mogoče je, da ta mož ni dovolj upošteval dejstva, da vsaka naredba, ki ima namen, da prištedi delo, povzroča prav za prav novo delo. Avtomobil je dal tovarniškemu delavcu in mehaniku stokrat več dela nego kolarju voz, s katerim so se ljudje vozili pred avtomobilom.

Mogoče je, da bodo delavci *morali* sprejeti petdnevni delovni teden, nemara celo nekoč dvaurni delavnik. Upajmo pa v njihovem interesu, da se v bodočnosti ne bo gospodarski položaj tako zelo poslabšal, zakaj nič ni slabšega nego brezdelno pohajkovanje.

Tako ameriški časopis. Pri nas ta zadeva ne bo še tako kmalu dozorela: skušajmo najprej doseči, da naše delo na bo imelo tako slabe kupne moči. Le primerjajmo mezdo ameriškega zidarja s plačami naših delavcev...

Dr. Vl. Travner

Čarovništvo in čarovniški procesi

Drugi del

Naravoslovne, mitološke, narodopisne in versko-nravnne razlage čarovništva. Čarovništvo in umetnost

Čarovništvo in čarovniški procesi imajo svetovno zgodovinski pomen prav tako kakor n. pr. velike ideje (krščanstvo, budizem), velike vojne in revolucije, nova odkritja i. t. d. Saj je vera v čarovništvo po svojem časovnem in prostornem obsegu in po svojih nedogledno strašnih posledicah, ko je mogoče prav ta vera otežkočila kulturni razvoj za več stoletij, največja duševna epidemija, kar jih pozna svetovna zgodovina. Zato je umevno, da so skušali to uganko rešiti ne samo zgodovinarji, temveč tudi drugi znanstveniki z drugih vidikov. Tako so nastale o vzrokih in pomenu čarovništva tekom zadnjega stoletja neštete in najrazličnejše teorije. Ker pa bi opis teh teorij zahteval obširno knjigo, se moramo zadovoljiti samo z navedbo najvažnejših poskusov, rešiti to vprašanje,

1.) Naravoslovne razlage

Umevno je, da zanimajo čarovniški procesi v prvi vrsti naravoslovce, ki skušajo razložiti pojave v čarovništvu z naravnimi silami, ki so bile v času čarovniških procesov še neznane in ki so jih smatrali ljudje zaradi tega za dela hudobnega duha. Že Ivan Weyer in za njim Bacon Verulamski (v svoji knjigi »Silva silvarum«) sta skušala dokazati, da so čarovniška mazila, pijače in vino, ki so ga baje pile čarovnice na satanskih sestankih, vsebovale razne narkotične snovi, ki so povzročale halucinacije tako, da so čarovnice, ko so prišle zopet k zavesti, bile preverjene, da je vse to, kar so doživele v polsnu, n. pr. nočni poleti, plati z demoni, orgije in dr., gola resnica. Pogumni Weyer je v dokaz temu navedel celo razne recerte mazil, ki jih je posnel po Portovi knjigi »Magia naturalis«.

V, novejšem času sta zagovarjala te nazore posebno dva znanstvenika: *Rudolf Reuß* (*«La sorcellerie au 16 et au 17 siècle»* — Paris 1871) in *Ludvik Majer* (*«Die Periode der Hexenprocesse»* Hannover 1882). Od Slovencev je pisal o tem *Tušek* v »Slov. Glasniku« l. 1864 str. 51—170. Majer meni, da je povzročil te halucinatorične predstave oparek navadnega kristavca ali svinске dušice (*Stechapfel*, *datura stramonium*) t. j. znane strupene rastline iz vrste solanaceae, ki raste posebno na ruševinah in ob potih in ki izpušča posebno ponoči zelneprijeten duh. (O tej rastlini poroča tudi *Valvasor* XI. knjiga str. 152 do 155.) Moderna veda je namreč dognala, da vsebuje ta rastlina atropinu soroden, pa mnogo močnejši strup, imenovan daturin, ki povzroča različne halucinacije, vizije predstave o poletu in erotično (seksualno) razpoloženje takozvani priapismus. Majer trdi, da so to skrivnostno rastlino prinesli k nam cigani, ki so prišli okoli leta 1420., toraj v času, ko so se začeli širiti čarovniški procesi, iz Indije v Evropo. Z razširjenjem te rastline se po Majerjevi hipotezi širijo tudi čarovniški procesi. Toda to naziranje ne drži. *Holzinger* (*«Zur Naturgeschichte der Hexen»* v *Mitteilungen des naturwissenschaftlichen Vereines f. Steiermark* 1882, str. 113 i. sl.) je namreč točno dokazal, da se je pojavila ta rastlina v prosti naravi v vzhodni Evropi šele v 17. stoletju, v srednji Evropi pa celo šele v prvi polovici 18. stoletja, toraj v času, ko so čarovniški procesi jeli že polagoma pojemati.

Gotovo je samo, da so povzročile narkotične snovi v posameznih slučajih halucinacije in vizije, o katerih je mislil storilec, da jih je resnično doživel. Nekaj takih primerov je ohranjenih v sodnih spisih in v povsem verodostojnih poročilih sodobnih pisateljev. Šaj so o tem poročali celo vneti zagovorniki čarovniških procesov, ki so bili sami mnenja, da morejo povzročiti narkotična sredstva take predstave. V dokaz naj nam služijo naslednji primeri: Možnosti halucinacij po narkotičnih sredstvih ne izključuje celo eden najstarejših čarovniških pisateljev namreč *Ivan Vincetii*, ki je pisal o tem že leta 1475. (gl. *Byloff* str. 312). Že omenjeni *Geiler v. Kaisersberg* nam potrjuje iz lastnega opazovanja, da so se namazale stare žene s tako mastjo, postale nezavestne in potem,

ko so se zopet zbudile, govorile o čarovniških sestankih, ki so se jih pravkar udeležile (gl. *Kon. Lex.* 1887 VIII članek »Hexe«). Ze omenjeni *Gräff* nar poroča na str. 207 — žal brez navedbe vira — o nekem štajerskem čarovnem sodniku, da je ukazal obtoženi čarovnici namazati se z mazilom, na kar je začela čarovnica divje plesati ter se slednjič v konvulzivnih krčih zgrudila nezavestna na tla. Ko se je zavedla, je rekla sodniku, da je bila pravkar pri čarovnicah na *Schöcklu*. Tudi naš *Valvasor*, ki je o istinitosti čarovnic popolnoma preverjen in ki se (v III. zv. 11 knjiga str. 102—108 i. dr.) zelo obširno bavi s čarovniškim mazilom, pravi (na str. 102): »Moje mnenje pa je, da omenjeno čarovniško mazilo ne povzroči pravega in resničnega poleta na plesišče čarovnic, temveč samo domišljijo.« Popolnoma uverjen pa *Valvasor* ni, ker pravi, da more povzročiti hudič take polete in da ima druge neovržene dokaze zato, da se taki poleti tudi v resnici zgode. (Gl. tudi *Gruden* I. c. str. 1082.)

V splošnem pa te hipoteze ne morejo obveljati. V mnogih primerih pripovedujejo namreč čistoženci, da so dobili mazilo šele potem, ko so se že udeležili satanskih sestankov in da jim je dal ma. lo hudič, da morejo letati po zraku (gl. primere, ki jih navaja *Byloff* na str. 311 op. 10). V drugih slučajih, kakor n. pr. pri mariborskem procesu iz l. 1546., povdarjajo čarovnice izrecno, da niso namazale s čarovniškim mazilom svojega telesa, temveč samo predmet, na katerem so letale (*burklje*), tako da torej z mazilom vobče niso prišle v neposredno dotiko. V mnogih primerih — posebno na Štajerskem — pa se čarovnice mazila vobče ne poslužujejo, ker letajo po zraku v vražjih kočijah, v hudičevi suknji ali v viharju. Gotovo bi bilo tudi zelo čudno, da bi imele vse čarovnice v najrazličnejših krajih in v najrazličnejših položajih (n. pr. nevedna kmetica in izobražena meščanka) popolnoma iste halucinacije. Slednjič so se nam ohranila poročila, da so čarovnice, ko so se namazale z mazilom, zletele v zrak v pričo sodnikov in občinstva. Tako se je n. pr. l. 1527. v Pampeloni (Španija) namazala neka čarovnica s čarovniškim mazilom, šla na neki stolp in zletela odtod v pričo velike množice ljudstva v zrak, pri čemur je prišlo 150 žensk ob življenje. Taka poročila pa so mo-

goča k večjemu, če so bili vsi gledalci in uradne osebe sugestirani, ne pa če je obstojal polet le v fantaziji čarovnice (gl. Byloff str. 312).

Zdravniki-psihiatri, pred vsem prof. Krafft Ebing, so mnenja, da so bili čarovniki duševno bolni in da je bilo vse, kar so »priznali«, le izrodek njihove bolne domišljije. Sodniki so bili povsem neizobraženi in niso poznali bolnikov oziroma so mislili, da so obsedeni in so zaradi tega smatrali vse te fantastične bajke za golo resnico. Brez dvomno so se taki primeri zgodili zelo pogosto, kar smo že povdarjali. To izhaja namreč že iz sodnih spisov samih. Tako so n. pr. nekatere čarovnice same od sebe in brez natezalnice pripovedovale, da so prijateljsko občevala obenem z Bogom, Marijo, angelji in svetniki ter s hudiči (n. pr. Eva Rainer iz Reina pri Gradcu l. 1664.). Zelo pogosto so bile obtožene stare osebe, ki so trpele očitno na senilni slabomnosti, kakor n. pr. Hans Tröpl, ki je bil glasom spisov samostana Rein iz l. 1589 star 100 (!) let. Večkrat so tudi soobtoženci in celo priče zatrjevali, da je ta ali oni čarovnik neumen, česar pa sodniki navadno niso verjeli. Priznati moramo namreč, da tedanji sodniki niso imeli za patološke pojave obtožencev niti najmanjšega smisla, kar nam dokazujejo nešteti čarovniški procesi, pred vsem p. najstrašnejši proces, ki se je vršil v naši domovini, namreč proces z per Marino Vukinec iz Hrastovca iz l. 1673., ki ga bomo na fančno obravnavali pri opisu posameznih štajerskih pr. cesov.

Vsa ta dokazana dejstva pa nam pričajo le, da so se taki slučaji pogosto zgodili, nikakor pa ne da bi bili vsi nešteti čarovniki blazni. Misli bi morali le, da je razsajala od l. 1275. do l. 1750. v Evropi (toda samo v katoliških in protestantskih deželah!) neka nalezljiva blaznost, kar na je po dosedanem stanju medicinske vede popolnoma nemogoče. Medicina pozna res neke nalezljive duševne bolezni (po imitaciji); te bolezni pa so silno redke in jim podležejo samo zato disponirane osebe. Kdo naj verjame, da so bili vsi sto in stotisoči, ki so zgoreli na grmadah ali prišli drugače o. življenje, sami blazni in da so si iskali krvni sodniki samo blaznih žrtev? Kako naj si razlagamo, da so imeli vsi ti nesrečniki popolnoma iste fiksne ideje? Zakaj je bila potem potrebna tortura, da so mo-

rali sodniki te fiksne ideje od ubogih trpinov, ki so živeli v teh fiksnih idejah, z nečloveškimi mukami izsiliti? Zakaj so potem ti blazneži pogosto preklicali »priznanje«, ki jim je bilo izsiljeno? Ali naj mislimo, da so vse te žrtve blaznosti naenkrat in nemotivirano oziroma celo vsled strašnih duševnih in telesnih muk okrevale? Prav gotovo je, da so strašne bolečine na natezalnici, na kolesu in na čarovniškem stolu prisilile mnoge k priznanju dejanj, ki jih niso izvršili in niso mogli izvršiti ali pa, da je marsikaka čarovnica priznala neumne obdolžitve le, da se reši torture. Vse to pa je popolnoma naravno.

Istotako ne morejo zadovoljiti neštete druge naravoslovne hipoteze, kakor da so povzročili vero v čarvnce živalski magnetizem, somnambulizem, sugestija in avtosugestija, hipnoza, pri-vidi (halucinacije) i. t. d. Morda je v tem ali onem primeru taka hipoteza pravilna; ikakor na se ne sme teh hipotez generalizirati in sklepati, da so bili to edini in izključni vzroki te ogromne zmote človeškega rodu.

RAST NOHTOV.

Pri eni in isti osebi ne poganjajo vsi nohti enako: desnica je na sploh ugodnejša od leve, kazalec pa na priliko bolj od mezinca. Na drugi strani pa zavisi rast od letne dobe, od zdravja in hrane. Poprek se nohti na roki povečajo za približno 0.0079 na teden, torej dobre 4 cm na leto. Človek 70 let je po takem priradil 65 metrov roženine na koncu svojih 10 prstov. Sleherni izmed njih se je v teku svojega življenja 186-krat dočista prenovil.

DVOJČKI.

Statistika ni povsem zanesljiva, vendar se smatra, da pride na sto porodov enkrat dvojica na dan. Nadalje štejejo trojčke na 6.000 porodov, četvorčke na 230.000 porodov, petorčke na 10.000.000. Umljivo je, da je živnost tem manjša, čim več otrok pride hkrati na svet. Pred vojno so poročali iz Lancashirea o šestorčkih, od katerih se je samo eden ohranil. Znan je zgled Keysove družine v Oklahomi: pred 14. leti je mati povila četvorico in vse štiri deklice se lepo razvijajo.

Današnji številki je priloženo kazalo za peto knjigo. Kazalo dobe vsi naročniki »Življenja in sveta«.

Volčji človek

Indijanska pravljica

Bil je nekoč mož, ki je imel dve ženi: bili sta slabi in sta mu delali sramoto in nečast. Misli je, da bo ženi poboljšal, če pojde z njima stran od ljudi. Zato si je postavil šotor daleč od svojega plemena zunaj na preriji. Tam blizu je bil grič, na čigar vrh se je popel vsak

plenom težko obložen vračal domov, sta mu jeli marljivo pripravljati večerjo. On je pojedel, potem pa je šel kakor navadno na grič in je hotel sesti na bivolovo lobanjo — tedajci pa so se veje pod njim zašibile in je padel v jamo. Ko sta ženi videli, da je izginil, sta ta-

Sioux Indijanec z vojno perjanico iz orlovskih peres (Lesorez E. Justina)

večer ob solnčnem zatonu, da se razgleda po pašočih se bivoli in bližajočih se sovražnikih. Na griču je ležala bivolova lobanja, na katero se je vselej vsedel.

— Oh, kako mi je dolg čas, je nekega dne rekla ena črna žena drugi.

— Dajva, ubijva najinega moža, je odvrnila druga. Potlej pa se vrneva k sorodnikom in bova lepo živeli.

V ranem jutru, ko je šel mož na lov, sta ženi splezali na grič. Tam sta izkopali globoko jamo, jo prekrili z drobnimi vejami, travo in prstjo in položili na vrh bivolovo lobanjo. Ko sta popoldne zagledali moža, ki se je z lovskim

koj razdrli šotor, naložili vse na pasjo vprego in se odpravili proti glavnemu taborišču svojega plemena.

— Kaj vama je? so ju vprašali tam. Zakaj jadikujeta? Kje imata moža?

— Mrtev je, sta odgovorili. Pred petimi dnevi je šel na lov in se ni več vrnil.

Mož se je bil pri padcu v jamo hudo poškodoval in ni mogel splezati iz nje. Tedaj se je tja priklatil volk, ki se mu je nesrečnež zasmilil. Ahu—u! Ahu—u! je zatulil, da so ga slišali vsi volkovi, ki so jadrno pritekli pogledat, kaj se je zgodilo. Tudi mnogo prerijskih volkov, jazbecev in prerijskih lisic se je zbralo

pred jamo. — Glejte, kaj sem našel v tej jami! je rekel volk. Neki človek je bil padel vanjo. Izkopljimo ga ven, potem pa nam bo brat. Sicer nam bo vsem brat, ali ker sem ga jaz odkril, je čisto prav, da bo živel pri nas, velikih volkovih.

Drugi so bili s tem zadovoljni in so začeli kopati. In ko je bilo že vse odkopano, je volk potegnil moža iz jame.

ubrali proti eni teh staj, da nakradejo mesa. Ko so ji bili že blizu, je dejal volčji človek:

— Počakajte malo, grem dol, da odstranim zanke.

In je šel in potrgal vse zanke, potem pa se je vrnil in pozval vse volkove, prerijske volkove, jazbece in prerijske lisice; vsi so srečno prišli v stajo in se dobro namastili. Drugi dan so presene-

»Rdeči oblak« — Sioux Indijanka. (Lesorez E. Justina)

Dali so mu jesti ledic in ko se je opomogel, so ga volkovi vzeli s seboj domov. Tam je bil ko zemlja star slep volk, ki je imel mogočno zdravilo. Ozdravil je moža in dal njegovi glavi in rokam volčjo vnanjost, ves ostali trup pa mu je ostal človeški.

Takrat so imeli Indijanci navado, da so puščali vrata v ograjah bivoljih staj odprta in obesili tam zanke, ki so se volkovom in drugim živalim, kadar so prišle krast meso, zadrgnile okoli vratu. Neko noč so jo bili volkovi spet

čeni Indijanci opazili, da je vsega mesa nestalo in da so bile vse zanke razdrte; zelo so se začudili. Več noči po vrsti se je to ponovilo; toda neko noč, ko so se volkovi spet odpravili na krajo, so našli samo meso garjevega bika. Tedaj se je volčji človek razsrdil in je zavpil:

— Slabo — meso — dajete! U-u-u-u! Slabo — meso — dajete! U-u-u-u!

In so ga slišali Indijanci in so rekli:

— Volčji človek je vse to storil! Zajemimo ga!

Položili so tedaj v stajo pemikana in slastne hrbtne masti in so se v velikem številu skrili v bližini vabe. Komaj se je stemnilo, so prišli volkovi. Ko je volčji človek zagledal vablivo jedačo, je planil k njej in jo jel goltati. Tedaj pa so vsi, ki so bili na preži, pritekli, ga zajeli z vrvmi in odveli v šotor. Ko so si ga ogledali pri taboriščnem ognju, so ga na mah prepoznali in so rekli:

— To je vendar mož, ki je bil poginil!

— Ne, je odgovoril mož, nisem bil poginil. Moji ženi sta me sicer skušali ubiti in sta izkopali globoko jamo, ki

sem padel vanjo in nisem mogel več ven; toda usmili so se me volkovi, ki so me rešili, sicer bi bil v jami umrl.

Ko so njegovi soplemenjaki to čuli, so se razjezili in mu začeli prigovarjati, naj kaj ukrene, da bosta njegovi ženi kaznovani.

— Dobro! je odvrnil, predal ju bom I-kun-uh-kah-tsi;*) oni bodo že vedeli, kaj jim je storiti.

Od tiste noči niso onih dveh žen nikoli več videli.

*) Tajno društvo mož s policijsko pravico.

Govoreči filmi

Že koncem preteklega stoletja so se nekateri iznajditelji, med njimi tudi Edison, bavili s tem, kako bi nemo filmsko dejanje poživili z govornico igralcev in vobče z vsem akustičnim ozadjem. Iz teh prizadevanj se je pred pičlimi 30 leti rodil prvi govoreči film, ki je poleg slik reproduciral tudi govor in petje. Samo pomanjkljivi tehniški pripomočki so krivi, da se ni bil že takrat vdomačil.

Neutrudljivo so iznajditelji delali za svoj smoter. Predvsem je bilo treba rešiti problem sinhronizma, t. j. istočasnosti med živimi slikami na platnu in govornico igralcev. Ne sme se namreč zgoditi, da bi igralec n. pr. zdajle odprl usta, besedo pa bi začuli šele čez nekaj trenutkov, ali pa nasprotno. Sinhronizem bi se najlažje dosegel na ta način, da bi se glasovi istočasno s snemanjem slike vtisnili na filmski trak. V ta namen pa je treba seveda glasove fotografirati, natanko tako, kakor se fotografirajo slike. To pa ni lahka reč. Dolga leta so si fiziki z njo zaman belili glave. Hoteli so si pomagati s pomočjo obločnice, ki kaže v svojem delovanju neke zavisnosti med svetlobo in glasovi. Še preden pa so po tej poti prišli do uspehov, so že nastali nekateri preprostejši osnutki govorečega filma. Mesner je n. pr. na duhovit način združil gramofon s filmsko kamero — in z njegovim aparatom so že 1903. v Berlinu predvajali prvi govoreči film. Medtem je tehnika že tudi uspelo glasove fotografirati in l. 1910. je Feodor Case snel prvi film, ki je imel poleg

slik fotografirane tudi glasove. L. 1922. so Masolle-Engel-Vogt spravili v javnost svoj »Triergon« govoreči film, ki pa ni še zadovoljil. Kot pravi rojstni dan govorečega filma pa smemo upravičeno šteti 7. avgust 1926., ko so v Newyorku s presenetljivo velikim uspehom v nabito polni dvorani prikazovali govoreči film »Don Juan«. Temu uspehu je sledila v Ameriki pravcata mrzlica na nove filme in v Hollywoodu se je vse preokrenilo na »Talkies«, to je na govoreče filme.

V patentne urade vseh držav so začele deževati prijave novih iznajdb, ki se posredno ali neposredno tičejo govorečega filma. Med celo grmado teh iznajdb pa je mogoče v glavnem razlikovati tri skupine: Čisti fotografski govoreči film, gramofonski film in magnetsko fotografski film, pri katerem se zvoki vtisnejo na jeklenem traku.

Govoreči filmi se snemajo približno takole: Optična slika filmskega dejanja se natanko tako kakor pri nemem filmu fotografira na filmski trak. Poleg kamere za snemanje slik, se pa uporablja še kamera za fotografiranje zvokov. Obe se vrtita z istim pogonskim mehanizmom, tako da se oba trakova odvijeta točno v istem tempu.

Zelo zanimivo je, kako se fotografirajo glasovi. V ta namen se na prizornici, kjer se igra dejanje, razpostavijo zelo občutljivi mikrofoni, ki dojemajo glasove in jih izpreminjajo v impulze električnega toka. Ti električni impulzi, ki so v vseh odtenkih podobni zvočnim valovom, se takoj nato močno oja-

žijo in dovajajo posebni električni žarnici, tako imenovani tliški, ki ima ime od tod, ker sveti v njej poseben žlahtni plin, ki tli, kadar teče skozenj električni tok. Zaradi pulzirajočega električnega toka utripa seveda tudi svet-

osi). Ako istočasno vpada nanj žarek enakomerne svetlobe, tedaj se odbije z njega na mimotekoči filmski trak, po katerem migota kakor zajček, ki ga delamo na solncu in riše po njem vijugasto črto, ki je točno podobna zvoč-

Rjoveči lev v govorečem filmu

Snemanje tako interesantnih »statistov« je združeno z velikimi nevarnostmi. Slike se snemajo z navadno filmsko kamero, glasove pa sprejema mikrofoni, ki ga vidimo na sredi.

loba tliške in sicer natanko tako kakor glasovi. Na ta način se glasovi spreminjajo v svetlobo, ki se more vsak čas vtisniti na svetločutkem filmskem traku. V ta namen spuste svetlobne žarke tliške skozi ozko špranjo na mimodreči filmski trak. Ko se film pozneje razvije, se vidi na njem ozek pas, »sestavljen« iz brezštevilnih tenkih prečnih črtic, ki so različno močno osenčene.

Ta način vpodabljanja zvokov na filmskem traku je spočetka delal iznajditeljem velike preglavice. Zaradi tega so nekateri konstruktorji ubrali nekoliko drugačno pot. Ti ne puste, da bi električni toki, ki se vzbude v mikrofoni, spreminjali svetlobo tliške, marveč jih speljejo v oscilograf (posebne vrste aparat z majhnim zrcalcem, ki ga impulzi električnega toka vrte na desno in levo okoli njegove ravninske

nim valovom. Vse to se vrši seve natanko istočasno s snemanjem slik.

Sedaj pa še, kako se govoreči filmi predvajajo. V glavnem natanko tako, kakor nemi filmi. Projekcijska kamera, ki meče slike na platno, je domala podobna dosedanjim. Nov je samo dodatni aparat, ki na filmskem traku vpodobljene zvoke pretvori nazaj v glasove. Ta aparat sestoji iz močnega žarometta, ki meče svetlobne žarke skozi filmski trak, na katerem so fotografirani glasovi. Toda ne na platno, kamor se projicirajo slike, marveč na posebno svetlobno električno celico. Ta ima lastnost, da je jakost električnega toka, ki teče skozi njo, močno odvisna od jakosti svetlobe, ki jo obseva. Čim močnejša je svetloba, tem jačji tok propušča celica in nasprotno. Ker pa mimo tekoči filmski trak svetlobo nepresta-

no bolj ali manj zastira in iznova propuša, utripa seveda tudi električni tok v celici. Na ta način se fotografirani glasovi spremenene nazaj v pulzirajoč električni tok, ki je prav takšen, kakor oni, ki je nastal pri snemanju v mikrofону. Treba ga je le še ojačiti in speljati v zvočnike — in zopet slišimo fotografirane glasove.

Druga velika skupina govorečih filmov so gramofonski filmi. Ze ime pove, da se pri teh glasovi reproducirajo prav tako, kakor pri gramofonu. Pri snemanju filma se s fotografsko kamero istočasno vrti z voskom prevlečena gramofonska plošča, v katero riše jeklena igla glasove v obliki valovite riže. Iz te plošče se jih lahko naredi poljubno število, kolikorkrat se film pač razmnoži. K vsakemu filmu je seve treba sneti več plošč. Njih število je odvisno od dolžine filma. Kamere za predvajanje gramofonskih filmov imajo pripravo, ki vrti film in ploščo obenem, vrh tega pa plošče tudi avtomatično zamenjava, da preigrajo celo dejanje neprekinjeno od začetka do konca.

V zadnjem času čedalje bolj sili na površje tretja skupina govorečih filmov, pri katerih se glasovi magnetično zabeležijo na jeklenem traku. Tudi ta

način konserviranja glasov ni nov, samo ni našel doslej pravega mesta. Velika prednost govorečega jeklenega traku je v tem, da se po snetju lahko takoj preizkusi. Ni ga treba šele razvijati in kopirati. Glasove, ki jih je shranil, vrača tako pristne, kakor jih je sprejel. Vse, od bobnenja pavk do rahlega šepetanja, od temperamentnega govora pa do nežne glasbe reproducira enako dobro. Na aparatih za snemanje in reprodukcijo je najvažnejše tako imenovano govorilo, skozi katero polzi tenek jeklen trak tik pred močnim elektromagnetom. Impulzi govornega električnega toka neprestano spreminjajo njegov magnetizem, ki se v vseh odtenkih prenaša na jekleni trak. Na ta način se nizajo v magnetizem spremenjeni zvoki drug poleg drugega po traku. Najtežje je bilo doseči, da se vzporejajo na traku jakosti magnetizma, ki točno odgovarjajo vibriranju glasov. Vsak magnet ima namreč neprijetno lastnost, da ohrani nekaj magnetizma še potem, ko vzbujevalni tok že jenja.

Reprodukcija se tudi pri teh filmih vrši z zvočniki. Aparat, ki posnema glasove z jeklenega traku in jih spreminja v govorilne električne toke, je

'Akustični režiser v zvokestno zaprti celici, od koder opazuje filmsko dejanje skozi debelo steklo širokega okna. Glasov ne sliši direktno, marveč samo s pomočjo zvočnika, tako da lahko sproti popravlja vse akustične napake.

povsem sličen aparatu za snemanje. Trak inducira s svojim magnetizmom v posebni tuljavi električne toke, ki v zvočnikih reproducirajo glasove.

Pri tem sistemu govorečih filmov je zelo pripravno to, da se glasovi, ki ne ugajajo, lahko vsak čas popravijo. Magnetizem se namreč lahko izbriše s traku z močnim magnetom in na očiščeno mesto se lahko glasovi takoj iznova vtisnejo. Tudi razmnoževanje jeklenih trakov je zelo preprosto, še bolj kakor razmnoževanje filmov ali gramofonskih plošč.

Izdelovanje in snemanje govorečih filmov zahteva seveda popolnoma drugačne pripomočke, kakor snemanje nemih filmov. Prizornica mora biti napram okolici tako izolirana, da mikrofoni ne sprejemajo zvokov, ki niso v zvezi s samim dejanjem. Operater, ki vrti kamero, se zapre v nekakšno stekleno celico, da se brnenje aparata ne sliši na ven. Fotografira se tedaj kar skozi debele steklene celične stene in operater je samo v telefonski zvezi z režiserji in igralci. Zunaj operaterjeve celice so razmeščeni mikrofoni, ki se lahko premikajo v vseh smereh nad ateljejem. Na drugem koncu ateljeja, ali pa — kakor je v Ameriki navada: pod stropom ateljeja — je drug velik steklen prostor, v katerem kraljuje akustični režiser, ki ima glavno besedo pri snemanju govorečih filmov. Tudi ta prostor je zvokotesno zaprt napram okolici in ves v steklu, da ima režiser svoboden razgled na prizornico. Glasove pa sliši režiser samo posredno, to se pravi s slušali, tako da lahko neprestano sledi akustiki dejanja in daje s svetlobnimi signali navodila, kako naj se postavljajo mikrofoni, kako naj se ojačuje itd. Tehnika snemanja govorečih filmov je tedaj precej zapletena in si bo morala še pridobiti ono prakso, ki jo že ima tehnika nemih filmov.

Filmi, pri katerih se glasovi izpreminjajo v utripajočo svetlobo tlilke, imenujejo v Ameriki »Movietone« in so se doslej med vsemi sistemi najbolj obnesli. Tudi za bodočnost imajo največ izgledov na uspeh, ker so za njih predvajanje potrebne le malenkostne spremembe na dosedanjih aparatih za snemanje in projekcijo. Glasovi in slike se namreč pri njih fotografirajo skupaj na en in isti filmski trak.

Mikrofoni, ki se uporabljajo pri snemanju teh filmov, posnemajo v neka-

terih delih človeško uho. Zaradi tega dojemajo prav vse one zvoke, ki so dostopni našemu sluhu. Električni toki, ki jih glasovi vzbude v mikrofону, so tako šibki, da se morajo stotisočkrat ojačiti, preden vzplamte tlilko. To se doseže z ojačevalcem na 8 elektronk, ki so ga po dolgotrajnih poskusih nalašč v ta namen konstruirali v laboratorijih največjih ameriških elektrotehniških tovarn.

Prava mojstrovina precizne mehanike pa je kamera za snemanje. Vsi gibajoči se deli na njej so izdelani na tisočinko milimetra natančno, tako da se pri vrtenju ne sliši noben postranski šum, ki bi motil mikrofón. V kameri je tudi tajnost Movietonea: električna tlilka, ki jo imenujejo Aeo-luč, in ki meče 2,3 milimetre širok svetlobni žarek na desni rob filma. Ker so normalni filmi 35 mm široki, se praktično prav nič ne pozna, če se sliče na toliko zožijo. Ker film naglo drsi pred Aeo-žarnico, se njena, zaradi glasov utripajoča svetloba z vso natančnostjo fotografira. Na filmu nastanejo bolj ali manj razmahnjene črtice, ki so temnejše ali svetlejše, kakršna je že jakost glasov. Visoki toni se fotografirajo kot zelo tesno skupaj ležeče črtice, pri nizkih tonih pa so med posameznimi črticami širši presledki.

Predvajanje Movietone filmov zahteva prav take preciznosti, kakor snemanje. Zakaj mnogi sistemi govorečih filmov doslej niso uspeli, je treba iskati vzroka v pomanjkljivih reprodukcijskih aparatih. Če je reprodukcija glasov slaba, je občinstvo nezadovoljno, pa naj bodo glasovi še tako verno posneti. Reprodukcijski aparati, ki se uporabljajo pri Movietone filmih, so plod mnogoletnega laboratorijskega dela največjih elektrotehniških podjetij v Ameriki.

Pri predvajanju Movietone filmov teče filmski trak tako kakor pri starih filmih skozi projekcijsko kamero, samo s tem razločkom, da je njegova brzina popolnoma enakomerna. Desno od glavne obločnice, ki meče slike na platno, je še druga manjša električna žarnica, ki meče tenek žarek svetlobe skozi oni pas filma, na katerem so fotografirani glasovi. Ta žarek pada nato na svetlobno električno celico, kjer modulira električni tok, ki napaja zvočnike. Zvočniki so postavljeni tik za platnom, tako da svetlobna in zvočna reprodukcija dejanja napravljata na gledalca prostorsko povsem pravilen vtis.

Dr. F. Morton

Curacao

Curacao, nizozemska posest v Karaibskem morju, je bil prvotno španska last. Nizozemska je dobila otok šele v westfalskem miru l. 1648. Aktualen je postal Curacao zaradi nedavnega divjaškega napada Venezuelancev.

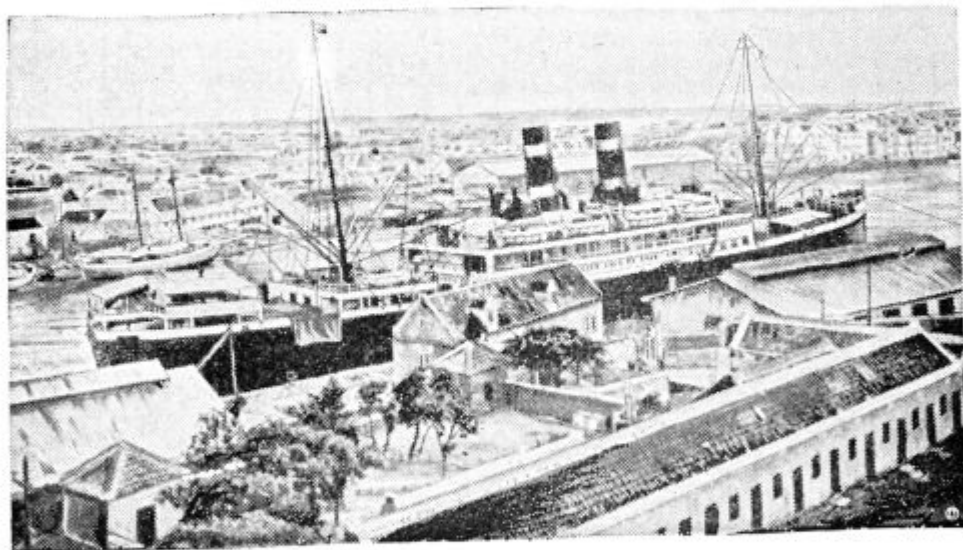
Nizozemski otok Curacao se kuha v tropski vročini. Edino, kar poživi enoličnosti sito oko v tem kraju, so male, čedne, pestre hišice, ki učinkujejo s svojimi strehami in opazi naravnost osvežujoče.

Na ulicah Willemstada je živahen promet, na trgu, kjer se vse giblje in teka sem in tja, so naprodaj neobičajne ribe in sadeži. Mimo prodajalcev in kupcev se smučejo koketne zamorke, prikupljivo oblečene, z zaponami in bleščečimi ogrlicami. Tudi v pristanišču je vse živo.

samostojno poganjati in rasti.

Dim in žar, ki puhti in uhaja iz velikih čistilnic, se vije in spremlja našo ladjo. Mostič so že potegnili na suho. V nočni temi ugašajo zadnje luči, ki so ostale za nami na obali.

Iz Curacaa prav za prav ni več nego dober skok do venezuelske obale. Leteče ribe nam presekavajo pot, poskakujejo nad valovi ter izginjajo v vodi in se izgublajo v morju, svojem elementu. Mi pa se jamemo bližati visokemu nabrežju južnoameriške celine. Rdeča ilovnata zemlja se vleče po re-

Pristanišče v Willemstadu

Zunaj, na prosti obali pa zadene noga takoj na hrapave kamenite tvorbe. Te čeri, ki so trdne in čvrste kakor iz železa, sestoje iz koral. Povsod jih je polno. Med njimi vidiš krasne primerke. A ne le korale — tu najdeš tudi kakteje, ki so visoke kakor stebri in zopet druge, ki imajo podobo ogromnih listov. Ta nenavadna flora je še danes, dasi dodobra raziskana, privlačnost za prirodoslovce. Potem so tu doma še mangrove, katerih plod se razvije v rastlini-materi in zraste v nekakšne cigare, ki se odločijo ter zapičijo na dno morja v blato, kjer začno takoj

brih. Deloma je razorana in razpokana in včasih napravlja vtis, kakor bi rasla naravnost iz morja, hiše pa se zdijo kakor bi bile prilepljene nanjo. A tam za goro se dviga nova pokrajina, pogozdovana zemlja. Začenja se venezuelska visoka ravnica, ki se dviga v terasah vedno višje. Na bregu, kjer šume valovi Atlantika, pa je vroče kakor v peklu. Tam rastejo palme, jabolka z velikanskimi cvetovi, banane in ogromne agave. Nad njimi pa kraljujejo kakteje. Kaj bi dal moderni ljubitelj kaktej, če bi lahko samo enkrat videl ta raj tropskega rastlinstva! Doma ra-

stejo kakteje v lončkih, tukaj poganja jo naravnost iz tal. Deset in več metrov visoki bodičasti stebri kipe v nebo. Še le na vrhu se razcepijo in razvejijo kakor svetilniki z ogromnimi koleni. V barvi pa so zeleni ali belkasti. Na Curacau rastejo tudi takozvane kačje kakteje, rastline, ki se po več metrov široko plazijo pri tleh ter imajo krasne cvetove.

Tu so doma tisti flibustjerji, ki so se spustili s svojih divjih čudovitih planin v srednjeveške običaje in so z drzno roko zamenjali svoje pravljično cvetje in kliktajoče kolibrije za korale ter zanesli zločin umora med mirne ljudi, da bodo zopet morali sedati diplomati k zeleni mizi.

Curacao ima jedva polovico toliko prebivalcev kakor Ljubljana in še ti

niso belokožci, ampak v dobršem delu pripadniki barvastih plemen. Otok sestoji iz diorita in apnenca. Podnebje je zelo suho; osem mesecev v letu trpe otočani neznosno vročino, dasi pridejo vmes časih grozotni nalivi. Glavno mesto je Willemstad. Gubernement Curacao je po obsegu večji in obsega poleg Curacaa še sosedne otoke Mali Curacao, Bonaire, Aruba, Saba, Otok sv. Evstahija ter sv. Martina. Ljudstvo govori več jezikov: poleg španščine, angleščine in nizozemščine tudi karaibščino in mešanico »papiamentu«. Za Nizozemce je kolonija velikega gospodarskega pomena. Glavni produkti so: koruza, oranže, les, sol, fosfati in maniok. Iz oranže, ki raste na Curacau, pridelujejo liker, ki je znan pod imenom otoka po vsej Evropi.

Po sledih človeka iz ledne dobe

V zadnji (26.) številki je pomotoma iz ostal naslednji konec članka:

Isto paleontološko srečno leto 1908 pa je poklonilo znanstvu še tretji ostanki ogrodka iz daljnih dni pradedne, človeško spodnjo čeljust, ki je prišla na dan iz peščenja vasi Maurer južno od Heidelberga. Ta pa predstavlja, ako ne varajo vsi znaki, nekaj načelno novega v zgodovini najdb pračloveka. Spodnja čeljust »heidelbergškega človeka«, ki je z njegovo najdbo nerazločljivo zvezano ime heidelbergškega antropologa Otona Schoetensacka, se namreč ne razločuje samo od čeljusti vseh še danes živečih ljudi, ampak tudi od čeljusti neandertalskega plemena, in ker so se v isti plasti, našli tudi ostanki živali, ki morajo veljati najmanj za starodiluvialne, če že ne za kosti iz terciarne dobe, zato mislijo s polno pravico, da je Homo Heidelbergensis znatno starejši nego vsi prej omenjeni Neandertalci.

Zdaj pa nastane vprašanje, v čem se vobče pračlovek Homo primigenius, tako bistveno razločuje od vseh poznejših ljudi, da ga morejo učenjaki spoznati s tako nezmotljivo sigurnostjo. Ali je mogoče stotisočletja stare lobanje in njih kosti uvrstiti v določen sistem?

Že površno primerjanje predzgodovinskih lobanj z lobanjami modernih ljudi, jasno kaže globoko segajoče razlike. Krov lobanje Neandertalca n. pr.,

je dosti nižji od lobanje današnjega človeka. Nič manj značilno je nizko čelo in mogočne nabuhline nad očmi, ki omejujejo ves zgornji rob očesne votline, stikajoč se nad nosno kostjo, ter delajo lobanjo silno divjo in zverinsko. Iste anatomske lastnosti pa nahajamo več ali manj izrazite tudi pri drugih praljudih. To so tipični znaki, ki bi že sami zadostovali, da se lobanja Homo primigeniusa spozna med stotisoči drugih. Antropologi se seveda ne zadovoljujejo s površnim videzom. Oni lobanje pravilno izmerijo in se pri tem poslužujejo prav tako priprostih kakor nezmotljivih načinov.

Posebno jasno v lobanji starih lončev mamutov že zaradi tega ni moglo biti, ker se je baš čelni del velikih možganov, torej središče višjega umskega delovanja, med drugim govorilne zmožnosti, zaradi nazaj potisnjene ga čela mogel le malo razvijati. Boljše nego z inteligenco je bilo brez dvojbe z vidom in vonjem, kajti prvič je bil tilnikov oddelek velikih možganov, ki krije v sebi središča za predelavanje vnanjih očesnih čutnih dojmov, močno razvit, drugič pa so bile očesne votline pri pračloveku toliko vsakebdi, da se je mogel nos močno razviti.

Tudi niže ležeči del obraznih kosti ob čeljustih kaže pri predzgodovinskem človeku še vidno približevanje njegovim živalskim pradedom. Ves ta del je mnogo bolj molen naprej nego pri sedanjem človeku, tako da je čisto

podoben gobcu. Ta vtis še utrjujejo deloma močni zobje, deloma manjka joči naprej moleče podbradek, to je tista pridobitev modernega človeka, ki ga razločuje od vseh drugih bitij. Bržkone je človek dobil podbradek šele potem, ko se mu je bila popolnejše razvila govorica, ki je bila pri pračloveku zelo preprosta.

Spodnja čeljust Mauer-Heidelberžana, primerjana s spodnjo čeljustjo Australca, zelo vidno kaže, da nima podbradka. Sicer pa tudi po svoji obsežnosti kaže popolnoma opičje znake, zato jo imajo antropologi vobče za najstarejši izmed vseh do sedaj znanih okamenelih ostankov. »Popolno zanesljivost, da imamo opraviti s človekom, dokazuje samo to, kakšni so zobje. Popolnoma ohranjeni zobje jasno kažejo človeka. Podočniki niso nič bolj izraziti proti drugim zobnim skupinam. Te sploh kažejo zmerni in skladni razvoj, kakršnega ima današnji človek.« Tako pravi Schoetensack. To je torej spodnja čeljust, ki jasneje kot vse druge znane oblike združujejo v sebi človeške znake in opičje lastnosti, a ima vendarle že določno človeške zobe!

Seveda nimamo pravice, da bi iz čeljusti sklepali še kaj drugega. Heidelberškega človeka smatramo za predhodnika neandertalskega plemena, a čakati moramo še na nadaljnje srečne najdbe, preden mu moremo končno veljavno določiti mesto v verigi človeških pradedov.

Dasi je vrsta najdb pračloveka danes že prav znatna, vendar še povsod zijajo vrzeli in na vseh koncih prazgodovine našega rodu opominjajo

vprašanja k previdnosti. Dandanes še ne moremo z gotovostjo odgovoriti niti na vprašanje, odkod izhaja človeški rod, niti na vprašanje, v kakem razmuru so bila razna diluvialna plemena med seboj.

Po K. W. Neumannu Al. B.

LEPOPIS

Parlament v Oslu je nedavno odobril zakon, ki obvezuje zdravnika, naj svoje recepte razločno pišejo. Skandinavski zakonodajci so imeli gotovo dovolj razlogov za tako postavbo. Eden je brez dvomov ta, da nečitljiv lekarski zapis utegne postati usoden: neznatna zmotna v številkah lahko bolnika spravi pod rušo. Lekarnar ni primoran, da bi se vežbal v razreševanju hieroglifov in klinopisja. Nečitne čirice potekajo sicer največ od Hipokratovih učencev, vendar jih srečujemo tudi pri drugih stanovih. Neki pesnik je n. pr. zakrivil tale stih: Ploden gnoj (znoj) sejavcu kmetu v izorane brazde pada... Malo znan pisec ima tole krilatice na vesti: Na veliki petek je bilo žalostno, čulo se je samo regljanje (ragljanje). Iz folklorističnega sestavka posnemam: Stara kakor naš narod je naša čebuloreja (čebuloreja). Iz šolske naloge: Mož je menjal svoje prepričanje ko luna svoje srajce (krajce). Skoz okno se je pokazal slonski (slovenski) obraz: bil je Fran Erjavec, Nerazberljiv rokopis je ustvaril nove tehnične izraze: stilizirana (sterilizirana) voda, živeti v konglomeratu (konkubinatu), glavna skrutitev (skrutinij) itd. Kriva je trditev, da le bedaki lepo pišejo. Ludvik XIV., Dumas starši in polno velemož je imelo krasno pisavo. Tudi Prešernova je dokaj lična.

★

Današnja umetniška priloga

»Jalovec s Srednjega vrha« po originalu znanega mojstra prof. Janko Ravnika, nam odkriva enega izmed najslikovitejših kotov naših planin.

«ZIVLJENJE IN SVET» stane celoletno 80 Din, polletno 40 Din, četrtletno 20 Din, mesečno 8 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi, Ljubljana, Knaflijeva ul. 5. Naročnina za inozemstvo: ITALIJA četrtletno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir, FRANCIJA mesečno 4 franke, ČESKOSLOVAŠKA mesečno 6 kron, AVSTRIJA mesečno 1 šiling, AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja, na leto.

Urejuje Božidar Borko. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Za »Narodno tiskarno d. d.« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani.

Foto Janko Ravnik

Jalovec s Srednjega vrha